

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916.

Andra kammaren.

Nr 6.

Måndagen den 24 januari, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 18 innevarande januari.

§ 2.

Sedan Kungl. Maj:t i skrivelse till riksdagen den 18 i denna månad äskat, att särskilda deputerade mätte, jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen, av riksdagen utväljas för att med Konungen överlägga, företogs nu, enligt därom av kammaren den 21 dennes fattat beslut, val av deputerade.

Därvid avlämnades följande godkända valsedlar, nämligen 94 med partibeteckningen »socialdemokratiska gruppen», 80 med partibeteckningen »lantmanna- och borgarepartiet» samt 42 med partibeteckningen »liberala samlingspartiet».

Av de med partibeteckningen »socialdemokratiska gruppen» utmärkta valsedlarna upptogs 69 såsom första namn herr *Branting*, såsom andra namn herr *Thorsson* och såsom tredje namn herr *Rydén* i Malmö. 21 valsedlar upptogs såsom enda namn herr *Lindhagen* och å 3 valsedlar hade herr *Rydén* i Malmö uppförts såsom enda namn. Slutligen hade å 1 valsedel upptagits följande namn, nämligen herrar *Lindhagen*, *Persson* i Malmö och *Lindqvist* i Stockholm i nu angiven ordning.

Vid bestämmandet av ordningen mellan namnen inom denna partigrupp upptogs till en början såsom första och andra namn respektive herrar *Branting* och *Thorsson*, vilka uppförts såsom första och andra namn å 69 valsedlar eller mer än två tredjedelar av gruppens rösttal.

För besättande av tredje rummet företogs sammanräkning enligt 2 § 2:o i stadgan om val till riksdagens utskott, därvid en var av valsedlarna med namnen *Branting*, *Thorsson* och *Rydén* i Malmö gällde såsom tredjedels röst samt en var av övriga valsedlar såsom hel röst. Sammanräkningen utvisade följande rösttal, nämligen för herr *Rydén* i Malmö 26, för herr *Lindhagen* 22 samt för var och en av herrar *Persson* i Malmö och *Lindqvist* i Stockholm 1.

På grund härav uppfördes herr *Rydén* i Malmö såsom »socialdemokratiska gruppens» tredje namn.

De med partibeteckningen »lantmanna- och borgarepartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Lindman* och
» andra » » *Andersson* i Skivarp;

och blev till följd härav ordningen mellan namnen å sistnämnda partigrupps valsedlar bestämd på sätt ovan angivits.

De med partibeteckningen »liberala samlingspartiet» utmärkta valsedlarna upptogo samtliga

såsom första namn herr *Edén*.

Vid härefter företagen fördelning av platserna mellan de olika grupperna tillföll dessa nedannämnda personer i följande ordning:

herr *Branting*,
» *Lindman*,
» *Thorsson*,
» *Edén*,
» *Andersson* i Skivarp och
» *Rydén* i Malmö.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren, att under rättelse om valet skulle genom utdrag av protokollet meddelas riksdagens kanslideputerade med anmodan till dem att låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till skrivelse till Konungen med anmälan om det verkställda valet.

§ 3.

Justerades protokollsutdrag angående det i nästföregående paragraf omförmälda valet och vad kammaren i sammanhang därmed beslutat.

§ 4.

Herr talmannen anmälde, att herr Tamm inställt sig vid riksdagen och denna dag intagit sin plats i kammaren.

§ 5.

Herr statsrådet *Stenberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 6, med förslag till lag innefattande bestämmelser om skyldighet för städer och vissa andra samhällen att bekosta fastighetsregisters uppläggande och förande m. m.;

nr 7, med förslag till lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff;

nr 9, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § i lagen den

10 juli 1899 om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänsteman;

nr 20, med förslag till lag om ändrad lydelse av 15 kap. 3 § rättegångsbalken;

nr 21, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 7 i förordningen den 16 november 1863 angående allmänt kyrkomöte samt lag om ändrad lydelse av 2 § 1:o i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 22, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 mom. i förordningen den 30 maj 1759 om biskops- och superintendentsval;

nr 23, med förslag till lag, innefattande ändring i gällande stadganden om nattvardsgång; och

nr 24, med förslag till lag om nyttjanderätt till gravplats samt lag om ändrad lydelse av 1 kap. 8 § och 2 kap. 43 § i lagen om nyttjanderätt till fast egendom den 14 juni 1907.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 6.

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov.

Remiss av statsverkspropositionen.

Därvid anförde

Herr Edén: Herr talman! Mina herrar! När riksdagens medlemmar för nu en vecka sedan samlades till det nya riksmötet, skedde detta under intrycket och under trycket av de tunga bekymmer, som det alltjämt rasande stora kriget avsatt ock i svenska sinnen och genom den med kriget följande dyrtiden utbrett i många, många tusen svenska hem. Trontal och statsverksproposition ha yttermera burit vittne direkt och indirekt om huru krigets verkningar sträcka sig också till vårt land och folk. Men riksdagen möttes därjämte, förutom av den hälsning, med vilken den mottogs på rikssalen, av en annan slags hälsning — man kan icke kalla den välkomsthälsning. Här och där stucko röster upp ur det offentliga ordets krets med anspråk på att i förväg diktera för svenska folkets representanter vad de skulle få säga, eller kanske rättare vad allt de icke skulle få säga, när de kommo till tals med landets regering. Det kan verkligen inte bli fråga om att här gå in i debatt med dessa självgjorda förhandscensörer över Sveriges riksdag. Men så mycket kan måhända anmärkas, att en del av dem, som ropat och ropa högst, om nödvändigheten av att ha tand för tunga inom riksdagen i grannliga utrikespolitiska frågor, själva giva ett högst underbart exempel på sitt sätt att uppfatta och tillämpa denna vishetsregel, när de snart sagt dagligen och stundligen föra ett språk i dessa samma frågor, som sannerligen är motsatsen till den lugna och behärskade grannlagenhet tiden kräver. Kanhända kunde det också sägas, att på ömskilliga håll bakom den enstämiga om-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

vårdnaden om riksdagens tillbakadragenhet i utrikespolitiska ting framskymtar något för tydligt en helt annan omsorg, nämligen iveru att planmässigt pressa tillbaka hela riksdagens verksamhet och betydelse i svenskt statsliv inom allt snävare gränser, — man kan väl fråga sig, hur snäva till sist. Det ena som det andra kommer icke att göra den avsedda verkan. Det är min övertygelse, att Sveriges riksdag själv djupt känner det ansvar, som denna allvarstunga tid ålägger var och en i ord och gärning, och kommer att handla därefter, men icke genom att låta tysta ned sig, utan genom att handhava sin rätt och sin plikt såsom det höves ett fritt och myndigt folks representation.

Trontalets inledningsord framhäva den besinning och kraft i rådslag och beslut, som riksvårdande plikter ålägga både regering och representation. Det är så som tidens krav kännas också inom dessa väggar. De gode herrar och svenske män äro verkligen icke hitkomna för att tjäna som statister i ett spel under självgjorda regissörer, vare sig de ena eller de andra, utan för att göra svenska folkets tankar och krav hörda och förstådda nu som alltid förr, och nu kanske med större nödvändighet än någonsin förr. Vi vilja, vi alla, att svenska folket skall stå enigt, samlat och fast under de vådor, som omgiva vårt land. Men skall detta kunna förverkligas, då måste det ske genom riksdagens fria, fullmyndiga och självständiga samverkan med regeringen just i vårt förhållande till världskrigets påfrestningar och komplikationer. Ingenting är i denna stund mera angeläget än att inrikta remissdebattens hävdvunna allmänna diskussion mellan riksdag och regering på att söka utröna och om möjligt uppbygga grundvalar för en sådan samverkan, och det är i detta syfte som jag för min del i dag har tagit ordet.

Jag har den stora tillfredsställelsen att i själva trontalet finna en förklaring, som det torde vara berättigat att uppfatta just såsom en av dessa grundvalar för samförstånd mellan regering och riksdag, och den viktigaste, den fullkomligt outhärliga. Den ligger i de korta satser, som inleda talets sakliga innehåll: att den neutralitet, som regeringen vid krigets början beslutat att iakttaga, hitintills kunnat upprätthållas, och att det alltjämt är regeringens livliga förhoppning att så även framgent må kunna ske.

De kunna icke nog understrykas dessa satser. Regeringen har från början beslutat, att Sverige skall stå neutralt till de kämpande maktgrupperna. När den nu erinrar om detta beslut, måste detta innebära, att ingen som helst ändring eller rubbning däri förorsakats vare sig av krigets långvarighet eller av de svårigheter kriget medfört för oss. Och när Konungen och hans rådgivare uttala sin livliga förhoppning att neutraliteten också framgent skall kunna upprätthållas, så måste i den förhoppningen ligga mera än en from önskan, nämligen en fortsatt beslutsamhet att hålla fast vid den intagna ståndpunkten och en tillit till utsikterna att genomföra den. Detta är den springande punkten. Och må det vara tillåtet att förvänta, att den skall förstås på de håll, där man någon tid spekulerat i förhoppningar om en börjande omläggning av kursen.

Naturligtvis står det för mig fullkomligt klart, att regeringen i denna upprepade förklaring om sin neutralitetspolitik icke velat och icke kunnat inlägga någon ovillkorlig garanti för att dess bemödanen skola lyckas. Det beror ju icke endast av dess egen och Sveriges hållning utan också av de kämpande makterna runt omkring oss, och över deras handlingar råda icke vi. Men — ovillkorligen bör man ha rätt att anse regeringens förklaring i den meningen, att den på nytt uttalat sin bestämda och oförändrade *vilja* att söka föra Sverige igenom den stora europeiska skakningen i fred med alla makter, både närmare och fjärrare grannar, och att denna neutralitetspolitik grundas på en klar och genomtänkt medvetenhet om att det är både Sveriges sanna intresse och Sveriges sanna ära att så förhålla sig, att Sverige icke söker och icke kommer att söka sin fördel vare sig på den ena eller andra sidan i kampen — att Sverige följaktligen icke kommer vare sig att schackra med sin neutralitet eller låta tubba sig ifrån densamma, men väl att med alla sina krafter värna sin egen frihet, rätt och självständighet. En neutralitetspolitik utan baktankar och utan vacklan, klar och opartisk åt båda sidor, det är verkligen, man har rätt att säga det, vad landet vill. Och en sådan politik är den första och ovillkorliga förutsättningen för den samverkan mellan regering och folkrepresentation, om vilken jag har talat. Som en borgen för att denna förutsättning finnes, har jag tillåtit mig uppfatta trontalets förklaring.

Det har icke saknats anledningar att understryka denna uppfattning av trontalets innebörd, och ett par av dessa anledningar nödgas jag att här beröra.

Under det gångna året har inom landet framträtt en rörelse, som först uppställde den tvetydiga läran om en »aktiv» neutralitet i motsats till vad den behagade kalla »passiv» neutralitet, men så småningom kastade masken — ja, d. v. s. icke anonymitetens mask, ty den masken höll man i allmänhet fast med en energi, som måste högeligen överraska hos så modiga och stortaliga män — men väl masken över de verkliga syftena. Det skedde till sist så öppet som möjligt genom den lösen, som fick den beryktade formuleringen: Sveriges »modiga» uppslutning» på den ena stormaktsgruppens sida. Vare det långt ifrån mig att överskatta betydelsen av denna aktivism, såsom den kommit att kallas, — denna krigsivrande riktning, som den i verkligheten är. Och ännu längre ifrån mig att på något som helst sätt göra regeringen ansvarig för vad de anonyma amatörkrigspolitikerna ha förkennat. Men det är dock ett faktum, att denna agitation, vare sig öppen eller mera förstucken, haft sin märkbara och mycket ledsamma verkan utanför våra gränser, och den har fått en sådan verkan framför allt genom den flathet, för att icke säga ömhet, som en del av våra tidningar på den högra sidan ha ådagalagt i sin hållning gentemot de krigsivrande böckerna och artiklarna. »Europa är lyhört för vad som talas i riksdagen i dessa tider», har det varnande påmint av en svensk politiker i betydelsefull ställning. Man har skäl att tillfoga den påminnelsen, att Europa också haft och har skarpa ögon för vad som skrives i stora tidningar, icke

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

minst i dem, som av ett eller annat skäl anses stå betydande grupper och ledande personer inom den svenska högern nära. Och när den tidskrift, som för talan för den allra mest aktiva aktivismen, — man måste säga den öppet krigiska — när den tidskriften tillåter sig att, efter min övertygelse med fullkomlig orätt, hälsa regeringen och dess främste man såsom stadda på vandring över till anammande av dess läror, då måste man väl spörja: hur är det möjligt att sådant får passera utan en allvarlig gensaga? Det förhåller sig faktiskt så, att ur hela denna flathet vuxit upp ett sken av tvetydighet omkring den svenska neutralitetspolitiken, som jag är övertygad om att denna politik alldeles icke förtjänar, men som länt den till allvarlig skada. Och nu frågas: kunde icke tiden vara inne att nu åtminstone en gång för alla draga upp gränserna mot alla dem, som öppet eller förstuckket arbeta på att uppriva den neutralitetspolitik, regeringen på ett sådant erkännansvärt sätt genomfört och trontalet på nytt fastslagit.

Jag kan alldeles icke uppskatta en sådan slags politisk manövringskonst, som söker hålla också de s. k. aktivistiska elementen i något sorts gott lynne. Den konstfärdigheten kan komma att lämna sig i längden, och herrar aktivisters goda lynne är verkligen mycket mindre värt än en oriktig uppfattning i utlandet om den verkliga stämningen och hållningen i Sverige. Att man ordentligt skakar av sig dessa element, att den anledningen till misstro utifrån och ovisshet och oro inom landet undanröjes, det borde vara ett intresse främst för regeringen, men sedan också för högerpartiet, och allra mest är det ett intresse för hela landet.

I det sammanhanget ännu ett ord mot tvetydighet och oklarhet.

Det har inträffat, att vid de tyvärr mycket lätt räknade tillfällen — de äro väl bara två — då statsrådets främste ledamot efter förra riksdagens slut trätt ut ur sin tillbakadragenhet och talat till offentligheten, hans ord givit anledning till de mest olika tolkningar. Det är icke min mening att riva upp vare sig statsministerns svar till den s. k. Varbergsdeputationen eller talet vid den svenska Amerika-linjens bankett till någon egentlig diskussion. Men jag kan icke förbigå, att det senare talets hela avfattning i dess storpolitiska del dock faktiskt har givit upphov till, förutom undran över innebörden på andra punkter, också den alldeles särskilt oroande och farliga tolkningen, att en differens inom regeringen skulle förefinnas eller hota att uppstå i viktiga utrikespolitiska frågor. Det torde vara synnerligen angeläget, att denna tolkning fullständigt och definitivt undanröjes. Jag skall icke tillåta mig att därjämte begära eller anhålla om någon ny och auktoriserad tolkning angående talets innebörd — förhända att man icke är alldeles viss, att klarheten efter en sådan tolkning skulle bli större än den varit förut — jag endast tillåter mig att helt kort anmärka, att oron ute i landet, som faktiskt har förefunnits, framför allt just har berott på att man icke i regeringens framträdande, där det förekommit, har fått det enkla, klara, rättframma besked, som landet verkligen anser sig ha rätt att vänta och som det hade förtjänt i denna kris. Skall samverkan mellan riks-

dagen och regeringen, sasom jag vill hoppas kunna komma till stand, så bör det också redan nu sägas, att riksdagen väntar klarare signaler och enklare signaler, än vad man hittills fått, ty till några exegetiska tolkningsövningar ha vi verkligen varken tid eller huvud här i salen.

Frontalet erinrar, huru under krigets fortgång svarigheterna och bekymren för vårt land vuxit särskilt därigenom, att de krigförande i allt högre grad ha åsidosatt folkrättsliga regler om de neutralas rättigheter, hur den svenska regeringen har verkat för dessa reglers upprätthållande, och huru den inskridit mot försök att ställa vårt näringsliv under främmande och självtagen uppsikt. Jag torde icke behöva uttala min livliga förvissning, att regeringen kan påräkna allmän anslutning i dessa principer. Och om i fråga om en eller annan av de särskilda åtgärder som vidtagits för detta syfte, skulle råda delade meningar angående deras lämplighet och kloket, så är här icke platsen att diskutera därom. Den reflexionen bör kanske dock icke undertryckas, att så stor också uppgiften är att för vår del hävda, så långt vi det förmå, de nu sönderfallande internationella rättsreglerna, så bör och måste dock bredvid denna uppgift, icke med uteslutande därav, finnas rum för en annan, nämligen att åt svensk industri förvärva de råvaror, som den oundgängligen behöver, och åt landets befolkning de oundgängliga livsförnödenheter, som vi icke kunna frambringa hemma. Det gäller att det ena göra och det andra icke låta, att finna en modus vivendi, genom vilken Sverige, utan att för sin del uppge de folkrättsliga grundsatserna, åtminstone icke behöver begrava sig under deras spillror, utan praktiskt kommer till rätta med förhållandena, sådana de nu dess värre ha blivit, och tager ut det bästa möjliga ur dem. Från skilda håll av svenskt näringsliv höres kravet därpå och höras också förklaringar, att i själva verket redan nu vår transmarina handel nödgats ordna sig på ett sätt, som regeringen bort taga hänsyn till i sin ställning till principfrågan om importens ordnande.

Men härtill kommer en annan sak. Det kan icke ha undgått regeringen, att i den offentliga diskussionen under senaste tid försvaret för vår folkrättsligt grundade ställning i de handelspolitiska problemen på sina håll har blivit bemängt med en aggressivitet, som oupphörligen vuxit och just för närvarande tycks kulminera, en aggressivitet mot den makt, med vilken vi på grund av krigsläget till sjös ha och måste ha icke blott den största handelspolitiska beröringen utan också den besvärligaste handelspolitiska friktionen. Det kan icke komma på tal att här ge sig in i någon diskurs om det ena eller andra fallet, och allra minst är det min mening att sälla mig till dem, som under dessa år tyckas tävla i att deklarerera sympatier och antipatier i förhållande till de krigförande i ena eller andra riktningen. Den saken har ingenting med detta att skaffa. Här är fråga om Sveriges enkla, välöfvärdiga intresse och ingenting annat. Men det bör ha fallit i ögonen, att den aggressivitet, som jag omnämmt, uppträder just på samma håll, där förut aktivismen haft sitt fäste eller sitt medhåll. Denna aktivism, som ett ögonblick av

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Hemiss ac
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

valvilliga själar sades vara både död och begravnen, den sticker upp igen, nu i en ny skepelse, och det kanske är skäl att från riksdagen säga ifrån, att man känner igen den i dess nya förklädnad och tänker ha ögonen på den. Regeringen må icke heller försmå ett påpekande att, om denna trafik får hallas, så kunna därur uppväxa och komma därur att uppväva nya vådor för vår neutralitetspolitik även vad angår dess säkra grund inom landet. Hela det sätt, varpå den aktivistiska agitationen planmässigt utnyttjar och utan måtta skärper slitningarna vid vår import och export över havet, och detta uteslutande med udden riktad mot det ena av de kämpande stormaktslägren, utgör en maning till den mest kallblodiga saktighet, utan uppgivande av vår rättsståndpunkt men också utan dogmatism, i de handelspolitiska svårigheterna.

I trontalet heter det, att åtgärderna för de folkrättsliga reglernas upprätthållande »delvis» vidtagits i samförstånd med de båda andra skandinaviska rikenas regeringar. Mången har utan tvivel känt en viss besvikelse, att det icke var mera att säga om fullföljandet av de betydelsefulla uppslag, som gävos genom överenskommelsen med Norge redan vid krigets början och därefter genom trekonungamötet i Malmö, och som så starkt betonades i 1915 års trontal. Det är säkerligen en varm och som jag tror mycket allmän förhoppning inom de vidaste kretsar av folket och riksdagen, att närmandet emellan de tre skandinaviska länderna alltjämt bibehåller sin plats som en av hörnstenarna i regeringens neutralitetspolitik.

Vänder jag mig nu från dessa reella förutsättningar för en samverkan mellan regeringen och riksdagen till medlen för en sådan samverkan, så möter ju främst det s. k. hemliga utskott, som regeringen har äskat och som i dag blivit valt. Den omständigheten att jag själv kommit att hedras med en av de ansvarsfulla platserna bland de deputerade, torde icke böra hindra mig från att uttala min övertygelse, att regeringens äskande av dessa deputerade har hälsats med en verklig tillfredsställelse. Men den kan icke heller hindra mig från att tillägga, att, om de deputerade skola kunna bli medel för en sådan verklig samverkan, då kräves det, att de komma att verkligen »överlägga» med regeringen enligt regeringsformens egen terminologi, och det på sådant sätt och i sådan utsträckning, som bereder dem tillfälle att verkligen uttrycka meningarna inom riksdagen i de stora frågorna, angående de stora riktlinjerna, medan tid därtill är. Det är på intet sätt min mening, att dessa deputerade skola falla regeringen i ämbetet — *den* och den ensam tillhör ledningen och med ledningen huvudparten av ansvaret. Men riksdagen måste ha anspråk på att dess förtroendemän få möjlighet att söka bilda sig ett omdöme i de viktiga ärenden, som de kallats att handlägga, och att avge ett sådant omdöme under förhållanden, som kunna ge det någon reell betydelse. Och den tillfredsställelse, om vilken jag talade, skulle säkerligen i hög grad ökas, om regeringen kunde avgiva någon förklaring i denna riktning. Det bör kanske icke heller fördöljas, att de deputerades starkt begränsade krets, bunden som den dessutom är av tysthetsplikt genom grundlagen, knappast ensam är

tillräcklig att konstituera en sådan full samverkan, som i denna tid bör och måste skapas. Vilka andra medel i det syftet kunna komma i fråga skall jag icke nu gå in på. Jag bara erinrar om ett sådant, som synes vara icke alldeles ovanligt inom vissa andra representationer, nämligen meddelanden även till riksdagen i dess helhet inför slutna dörrar av sådana underrättelser, som därtill kunna lämpa sig. Det togs ju ett steg på den vägen i början av 1915 också hos oss, men det steget blev dess värre ensamt. Finnes hos regeringen en verklig vilja till starkare kontakt med representationen, skola för övrigt utan fråga formerna icke vara omöjliga att utfundera.

Jag har, mina herrar, hittills talat om nödvändigheten av och förutsättningarna för den samverkan mellan regeringen och riksdagen i de stora utrikespolitiska problemen, som framför och över allt annat är av nöden. Men jag kan icke underlåta att framhålla, att betänkliga brister i detta avseende ha yppat sig också i vissa delar av den inre styrelsen, det inre statslivet, ja, att det ser ut, som om regeringen ibland rent av tenderat till att med en viss planmässighet skjuta riksdagen tillbaka på ett sätt, som icke kan undgå att framkalla bestämda gensagor. Att i en kristid sådan som den nuvarande i regeringens hand läggas befogenheter vida över det vanliga måttet erkänner jag och säkert alla som fullkomligt nödvändigt. Riksdagen har ju också handlat därefter, då den först vid sommarriksdagen 1914 och därefter i föl till regeringen överlämnade en hel rad av de mest omfattande fullmakter, som särskilt ställde det ekonomiska livet under dess kontroll och ledning. Hur de fullmakterna blivit utövade och hur regeringen fyllt de uppgifter, som de pålägga, skall jag icke gå in på. Jag förmodar, att den saken kommer igen i denna debatt från andra håll. Jag skall icke heller uppehålla mig vid det rätt så uppmärksammade och beklagade faktum att regeringen har funnit sig kunna och böra under hela tiden från juni månads början fullkomligt undvara varje samråd med riksdagen — det torde råda minst sagt delade meningar, om detta varit till nytta. Men vad jag måste säga och säga med eftertryck, det är att regeringen icke blott har, såsom varit dess rätt och plikt, fullkomligt utnyttjat alla dessa av riksdagen uppdragna befogenheter, utan att det också förefaller mig, som om regeringen därutöver gått in på områden, där riksdagen icke givit eller velat giva och icke kan giva från sin konstitutionella rätt. Jag syftar framför allt på det sätt, varpå regeringen har lagt hela finansieringen av de stora utgifter, som för neutralitetsvakten blivit nödvändiga för året 1915, och det sätt, varpå den synes ha för avsikt att i samma avseende förfara för året 1916.

I statsverkspropositionen ingå några korta rader, genom vilka utom huvudtitlarna uppföres en stor summa »till täckande av kostnader, som avses i 63 § regeringsformen» — en summa av sammanlagt 53 milj. kronor. Av dessa 53 milj. kronor skulle 15 milj. utgå av det lilla kreditivet, som blivit lyft den 13 januari 1915, och 38 milj. på annat sätt ersättas, dels i huvudsak genom tillfälliga låne-medel — 27 milj. — dels genom nya skatter, alltsammans först nu anmält och först nu överlämnat till riksdagen att tänka på. Herr

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

finansministerens korta meddelande i motiveringen på denna punkt innehåller ingenting annat än att utgifterna avsett neutralitetens bevarande, såsom väl bekant är, och att Kungl. Maj:t har utanordnat medlen »i överensstämmelse med riksdagens uttalande i dess skrivelse den 29 maj 1915» samt »förskjutit dem av omländerhavande medel». Få punkter i statsverkspropositionen ha väckt och måste väcka större uppmärksamhet än denna. Jag talar då icke om själva den statsfinansiella innebörden, det sätt, varpå de väldiga summorna av finansministern behandlas eller kanske snarare manövreras — denna märkliga finansplan torde väl bli föremål för en eller annan särskild betraktelse — men jag talar om den konstitutionella innebörden för hela riksdagens ställning utav det förfarande, som har kommit fram i dessa korta satsar i propositionen.

Jag måste finna det i hög grad påfallande redan att lilla kreditivet lyftes den 13 januari 1915, det vill säga två dagar förrän riksdagen sammanträdde. Hela den för Sverige egendomliga anordningen med kreditiv, det lilla som det stora, är träffad för det fall, att riksdagen icke är samlad, ty när den är samlad, då tänker man sig alldeles uppenbart, att regeringen går till riksdagen för att begära de medel, den behöver. Det är en tydlig förutsättning i regeringsformen, att kreditivet icke får lyftas annat än mellan riksdagarna. Och när det då lyftes två dagar före riksdagens sammanträde, samt lyftes för utgifter, som ingalunda kommit på just då, utan som man vetat av och planerat månader i förväg — då blir detta en egendomlighet, som väl må kunna rent formellt försvaras, men som står i bestämd motsättning till hela andan i regeringsformens stadgande i dessa punkter.

Men vidare: vad menas egentligen med de *övriga* »kostnader, som avses i 63 § regeringsformen», de 38 miljonerna utöver det lilla kreditivets 15 milj. Jag vet väl, att redan i propositionen vid 1914 års sommarriksdag om en särskild kredit på 50 milj. den formuleringen användes och att riksdagen lämnade den utan anmärkning, men den är icke dess mindre i hög grad oegentlig. Ty i 63 § regeringsformen talas icke om några som helst andra kostnader än dem, som skola tillgodoses just genom de två grundlagsstadgade kreditiven. Och att med dem sammanblanda vad nu använts *utanför* kreditiven är en oegentlighet, som har vida mera än formell betydelse. Att ställa dessa medel i något slags paritet med kreditivsummorna, det är en förväxling av hela deras karaktär och deras ställning till riksdagens anslagsrätt, som efter mitt förmenande icke bör få fortvara.

Här framför allt ligger den ömma punkten. Ty hur har Kungl. Maj:t fått de 38 milj. utöver lilla kreditivet, vilka användes 1915 till neutralitetsutgifter? Svaret i propositionen lyder: »av omländerhavande medel». Det är en fras, som osedvanligt illa, även för att höra till den officiella kanslistilen, täcker verkligheten. Kungl. Maj:t har icke alls »haft omländer» dessa medel. Kungl. Maj:t har *rekvирerat dem av riksgäldskontoret*, vilket skedde genom en skrivelse av den 26 mars 1915, en rekvisition, som för övrigt omfattade ytterligare 12 milj. utom de nu i statsverkspropositionen om-

nämnda 38. Man måste fråga, hur detta förfarande kunnat av regeringen anses stå i överensstämmelse med den ordning, som svensk författning har grundat i fråga om riksdagens makt över rikets finanser. På ingen punkt är regeringsformen mera oförbehållsam och konsekvent bestämd än i dem, genom vilka den söker att fullt och helt i riksdagens händer lägga makten över landets finanser. Makten att besluta skatter och att anslå medel till utgifter av vad slag de vara må. Riksdagen allena beskattar svenska folket, riksdagen prövar statsverkets tillstånd och behov och fastställer, hur särskilda summor skola till särskilda ändamål användas, riksdagens samtycke fordras ovillkorligen till varje lån. Visserligen har riksdagen sedan gammalt i riksgäldskontorets reglemente satt in en bestämmelse, som bemyndigar riksgäldskontoret att, därest under löpande finansår de inflytande statsinkomsterna skulle befinnas otillräckliga för utgifterna, på rekvisition av Kungl. Maj:t tillhandahålla de belopp, som kunna prövas erforderliga för att fylla detta behov. Och visserligen omskrevs denna bestämmelse 1913 i kortare och allmännare ordalag, så att det nu heter, att riksgäldfullmäktige åläggas att tillhandahålla statsverket kassaförstärkning och därjämte bemyndigas att för sådant ändamål i mån av behov upplåna medel. Men ändringen 1913 var alldeles uppenbart aldrig tänkt som någon ändring i sak, det framgår enkelt och klart av det faktum, att, medan de sakliga ändringarna blevo motiverade av bankoutskottet, så nämnes på denna punkt icke ett ord. Och hela bestämmelsens innehåll liksom dess historia visar, att syftet endast har varit att kunna lämna försträckning från riksgäldskontoret för behov *inom ramen utar riksdagens bevillningsrätt*. Men det är just den ramen som genom detta förfarande genombrytes. Här är icke fråga om en kassaförstärkning, det framgår just av statsverkspropositionen, utan här är fråga om medel till ett nytt och särskilt ändamål, nämligen utgifterna för neutralitetsvakten. Saken blir ytterligare uppseendeväckande därigenom, att rekvisitionen skett mitt under det att riksdagen var samlad, då sålunda en proposition till riksdagen hade på det bekvämaste sätt kunnat avlåtas och i fall av behov skyndsamt behandlas. Det var ett sådant förfarande, som Kungl. Maj:t använde 1914 vid sommarriksdagen men det har icke använts 1915.

Jag måste på det starkaste understryka, vilka fullkomligt överskådliga följder det skulle kunna få, om ett förfarande av denna art skulle få opåttalt äga rum och sedan fortgå. Vart tar det egentligen vägen med riksdagens makt över statslånen, om Kungl. Maj:t har rätt att under namn av kassaförstärkning rekquirera hur stort belopp som helst och riksgäldskontoret sedan endast har att effektuera denna rekvisition? Vart tar det vägen med riksdagens makt att besluta över statens utgifter, om Kungl. Maj:t utanför riksstaten och utan att höra riksdagen kan använda vilka belopp som helst till utgifter, som han finner trängande, och fyller kostnaderna genom rekvisition från riksgäldskontoret? Och vart tar det till sist vägen med svenska folkets beskattningsrätt, om Kungl. Maj:t genom ett

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sådant förfarande skall kunna ställa riksdagen inför en fait accompli vid varje ny riksdags början. — en fait accompli som endast kan föranleda riksdagen att lydigt åtaga sig de bördor, som av Kungl. Maj:ts rekvisition bli den oundvikliga följden. Det är nödvändigt, att så icke får ske, och jag har icke kunnat undgå att inlägga min mest bestämda gensaga mot regeringens handlingssätt på denna punkt.

Nu är det ju sant, att i finansministerns yttrande förekommer ett påpekande, att användningen utav de 50 eller 38 miljonerna skett »i överensstämmelse», som det heter, med riksdagens skrivelse den 29 maj 1915. Härvid skall jag emellertid först anmärka, att en skrivelse av den 29 maj 1915 väl svårligen kan tjäna som någon grundval för Kungl. Maj:ts rekvisition av den 26 mars 1915. Man skulle också kunna fråga: om nu denna riksdagens skrivelse aldrig hade kommit till stånd — vilket, som jag tror mig veta, var en mycket, mycket möjlig möjlighet — hur skulle då Kungl. Maj:t ha förfarit, vad skulle Kungl. Maj:t då ha åberopat såsom grund för användningen av de rekviderade miljonerna? Vad skrivelsen i och för sig beträffar vill jag i förbigående påpeka, att den efter min uppfattning är ett dokument, som på det mest eklatanta sätt visar orimligheten uti det förfarande för den slutliga budgetbehandlingen, som existerar i svenska riksdagen. Skrivelsen av den 29 maj 1915, mina herrar, den är beslutad eller rättare sagt den har passerat i en s. k. riksdag, så sammansatt, att andra kammarens och jag tror även första kammarens överväldigande flertal redan hade lämnat dessa rum och sökt sig hem — på en dag, då här sutto några spridda herrar på bänkarna som efter vanlig kutym med de sammanfattande statsregleringsakterna bara sväljde det som kom från statsutskottet. Det är en illustration, säger jag, till faran av hela vår budgethandling, att i ett sådant aktstycke kan skjutas in en liten mellansats, genom vilken hastigt och lustigt regeringen får möjlighet att hänvisa till ett riksdagens medgivande för en utgift av 50 miljoner kronor. För övrigt tror jag, att man kan säga, att vad än denna skrivelse kan ha avsett, icke torde det väl hava varit dess mening att därmed auktorisera en dylik rekvisition från riksgäldskontoret, som har skett. Skrivelsen handlar om *kassafonden* och icke om riksgäldskontoret. Till sist: vad den än avsett och hur den än må åberopas för det år, som gått, *för året 1916 gäller den icke*. Det är min förhoppning, att denna riksdag i varje fall ser upp och icke låter något upprepande av fjolårets förfaringsätt komma i fråga. Ty en dylik praxis kan icke få irrita sig.

Vad jag här har sagt är alldeles icke avsett att vändas emot själva saken: användningen av de medel, som behövas för neutralitetsvakten. Riksdagen har en gång visat, att den beviljar dessa medel utan prut. Min livliga övertygelse är, att så kommer att ske även härefter. Vad man begär är endast, att regeringen visar det förtroende till riksdagen och den hänsyn till en av de allra viktigaste grundvalarna för hela riksdagens ställning, att den *begär* de medel, den kredit, som behövs, för utgifterna till neutralitetsvakten. Så skedde 1914 utan olägenhet. Så har skett, såvitt jag har förstått, i

andra länder i samma ställning som vårt land. Ja, till och med i de krigförande länderna ha krediter beviljats i förväg och beräkningar över vad som behöfts kunnat göras av finansministrarna. Det vore bestämt en stor och alldeles oförtjänt oartighet mot den nuvarande finansministern att förutsätta, att han icke skulle vara kapabel att göra en motsvarande beräkning för den kredit som behöves här.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Mina herrar, jag skall stanna här. Det har icke varit min mening att för min del beröra mer i denna debatt än det som i nuvarande ögonblick förefallit mig framför allt annat nödvändigt, nämligen grunderna och förutsättningarna för en samverkan mellan regering och riksdag, en samverkan, utan vilken svensk politik alltid och i dessa tider mer än någonsin är fullkomligt ihålig och utan kraft. Det är väl bekant, att den nuvarande regeringen på intet sätt har den allmänna ställningen till folkrepresentationen, i varje fall icke till den andra kammaren, att under normala förhållanden förutsättningarna för en dylik samverkan skulle vara tillfinnandes. Och det bör lika öppet sägas ifrån, att den politiska meningsriktning, jag har äran tillhöra, alldeles icke ämnar eller kan nedlägga arbetet och, om det behövs, striden för de betydelsefulla förändringar inom vår inre politik, som regeringen icke har intresse för. Jag tror, att det hör till de stora och viktiga tingen även för en svensk politik i dessa dagar, att man icke låter det inre livet stagnera, att, huru brydsam tiden också må vara utåt, vi dock hålla upp arbetet och tron på en framtid för vår inre utveckling. Och jag och många med mig känna oss förvissade om, att även det arbetet skulle vara en utomordentligt viktig insats just för Sveriges stärkande uti den stora kris vi genomleva, dess stärkande genom en levande samhörighetskänsla och en hela folket genomströmmande övertygelse, att den gamla tidens avoghet och misstro mot stora folkkrav smultit bort inför denna tids svåra prövningar och alla medborgare kunna komma till sin rätt i vårt svenska samhällsliv. Jag kan naturligtvis ej annat än på det djupaste beklaga, att icke också den källan till svensk styrka utnyttjas i dessa tider utav landets regering. Men sådant är dock läget i detta nu, att motsatser, som annars måste vara avgörande, för ögonblicket få träda tillbaka för det som synes kunna ena vitt skilda läger om det som i denna stund framför allt annat dock är nödvändigt, och det är arbetet att värna Sveriges neutralitet och bevara Sveriges fred. Vill regeringen i detta stycke ricka handen till ett verkligt förtroendefullt samarbete med även dem inom riksdagen, som annars räkna sig till dess bestämde politiska motståndare, vill regeringen verklig och god samverkan för en fortsatt fast, klar och opartisk neutralitetspolitik, då kan den *på detta område* nu som förr vara försäkrad om det liberala partiets eniga stöd.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! *För freden och mot dyrtiden*, det har varit den lösen, som gått genom landet och genljudit till oss från en massa möten och sammankomster av medborgare.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Dyrtiden skall icke jag här beröra. Det blir nog andra, som med nödvändighet komma in på det kapitlet. I den gråa boken, som vi fingo utdelad i lördags, visades ju, att det har varit en väldig arbetsprestation under regeringens medverkan av de organ, som skapats med anledning av dessa svårigheter. Men naturligtvis frikänner icke detta, ifall det visar sig, att viktiga åtgärder antingen kommit för sent eller icke alls ha kommit, och att de hållas tillbaka av starka intressegrupper. Även detta tillbaka-hållande av sadana åtgärder i en tid som den nuvarande är en form av den i ett kapitalistiskt samhälle ofrånkomliga och aldrig vilande striden mellan motsatta klassintressen. Denna strid växlar gestalt, och under nationell livsfara kan den trängas tillbaka, men med den längd krisen tagit, blir den i alla fall både här och på många andra håll allt tydligare. För oss socialdemokrater, såsom naturliga talemän för den egendomslösa klassen och de närmast intill dessa vidsträckta folklager stående grupperna, är det en plikt att öva kritik och kräva rättelser, där vi finna, att man icke har tillgodosett det stora flertalets bästa. Ty ledstjärnan i landets politik bör dock vara de mångas välgång, icke att skapa de väldiga vinsterna för vissa »näringar», som det heter. Bakom detta ord »näringar» döljer sig så ofta ett litet fåtal kapitalbesittande.

I detta sammanhang vill jag här inskjuta, att det faller av sig självt, att just därför att vårt samhällsliv även i dessa tider ändå fortgår, anpassat efter förhållandena, så måste även det inre reformarbete fortsättas, som icke får avstanna, därest icke samhället skall bli lidande. Det som tvingas tillbaka på grund av de andra omsorgerna, det förstår man, kan icke helt upptagas liksom i normala tider. Men mycket av sådant, som just nu skulle stärka vårt folks inre sammanhållning, kan även nu främjas, om viljan är god. Det är på viljan det kommer an.

Jag skall här emellertid tala något om den freds- och neutralitetspolitik, som det för ett land som vårt måste vara icke blott en »livlig förhoppning» att alltjämt kunna fullfölja, utan en klar och befallande plikt att i allt vad på oss ankommer föra. Det starka ordet »plikt» i detta sammanhang härrör från ingen mindre än konungen själv, som förra våren i ett tal i Göteborg förklarade: »Jag har från början ansett det vara en bjudande plikt att i fosterlandets intresse under nu pågående världskrig söka iakttaga en sträng neutralitet. Detta har varit mig så mycket lättare, som jag väl känner, att detta handlingssätt vunnit allmänt gillande.» Det enda undantag, som sedan ifrågasättes är det som påkallas »till försvar för fosterlandets frihet och självständighet».

Vi känna ju alla, att från krisens första dagar stod praktiskt taget hela nationen samlad kring denna freds- och neutralitetspolitik, som regeringen då proklamerade vara sin. Det kan ju vara onödigt att anföra exempel, men å andra sidan kan det ju heller icke skada att anföra blott ett par. Herr Trygger

förklarade den 23 januari 1915 i första kammaren, »att den neutralitet, som Kungl. Maj:t vid världskrigets början förklarat sig vilja iakttaga, fortfarande uppbäres av den allmänna meningen inom vårt land», och uttalade den önskan, att denna skulle »opartiskt och obrottsligt upprätthållas mot alla de krigförande». I alldeles samma anda yttrade sig herr Lindman här i denna kammare. »Regeringen», sade han, »önskar bestämt hävda Sveriges neutralitet», och han tillade: »Jag går längre. Jag vågar säga, att inom riksdagens samtliga partier finnes, såvitt jag känner, allenast en önskan i detta fall, nämligen att stödja regeringen i dess strävanden att upprätthålla neutraliteten. Någon annan mening finnes, såvitt jag vet, icke bland riksdagens partier.»

*Remiss av
stateverks-
propositionen.
(Forts.)*

Ja, det var då. Nu inväljer i alla fall första kammaren i hemliga utskottet en fullkomligt öppen och ärlig representant för en så långt gående aktivism, att själva Nya Dagligt Allehanda på sin tid blott under reservationer fann sig böra återgiva vissa artiklar av den, som jag åsyftar!

Visst är: vi skildes i våras under förutsättningen, att god fortsättning skulle följa på denna så allmänt uppburna politik, och vi litade på, att ingen fara kunde växa fram här i landet genom något vårt förvällande, och på att regeringen stod i full samklang med folkmeningen. Regeringen kan ju också med berättigad tillfredsställelse säga sig, att den hittills har lotsat statskeppet förbi alla bränningar, utan att det stött på. För allt som gjorts för att utjämna, för att klarlägga vår rätt och med klokhet och fasthet skaffa tillbörlig upprättelse, där övergrepp begåtts — och sådana ha ju skett från båda sidor, liksom också ursäkter kommit från båda sidor — för allt detta är hela nationen förvisso regeringen tacksam.

Men man skulle förtiga sanningen, om det icke här sades ut, att sedan i somras ha i alla fall stigande oro och bekymmer växt fram. Den agitation — med stöd, man vet ju det, högt uppe i inflytelserika kretsar — som öppet vill driva oss in i en krigsfara i anslutning till det ord, som förut här citerats, om »modig uppslutning» vid den ena maktens sida, den agitationen har *icke* försvunnit. För min del har jag aldrig instämt, när det ibland har sagts, att denna s. k. aktivism är död. Det står för starka och för hänsynslösa krafter bakom densamma. Men väl är det sant, att den kan kläda sig i många former, och att den har många gradationer. Atskilligt av dess hetsanda och krigsanda kan till och med skylla sig bakom den vackra manteln av neutral omsorg om att manligt hävda Sveriges rätt och allmän folkrätt. Drives ett sådant hävdande systematiskt ensidigt, alltid mot ett och samma håll, riktas ständigt nälstygnet mot samma sida, och ställer sig så en god del av den press, som läses mest i överklasskretsar, i tjänst hos denna samma ensidighet, då skapar detta en atmosfär, där orienteringen åt den

Remiss av
statsverks-
propositionen.

motsatta maktgruppen kan bli så stark, att i vissa situationer verklig fara för vår neutralitet kan uppstå.

(Forts.)

Man har i stora delar av folket en känsla av, att regeringen nog icke tillräckligt beaktar denna fara. Man har icke fruktat någon omkastning i *viljan* till fredens bevarande — då skulle här från oss ha talats i en annan ton. Men man har blivit betänksam inför flertydigheten i vissa uttalanden av herr statsministern. Svaret till deputationen från Varberg med dess obestämde tal om krigsorsaker, »jämförliga» med en fientlig invasion, kunde ännu med god vilja förstås som en önskan att draga upp en gränslinje mot deputationens här hemma kända åsikter, och jag kan intyga, att jag, som den tiden var utomlands, inför tidningsmän och andra gjorde mitt bästa för att skingra på avstånd naturliga missförstånd om att bakom dessa uttalanden skulle kunna ligga någon slags ändrad hållning. Men man måste säga, att senare tal åtminstone icke givit större klarhet rörande dessa redan då framkomna farhågor.

Framför allt måste vi ju beakta hela den kurs, som vi på sistone hålla på att glida in på. Man läse exempelvis herr finansministerns preciserande förklaring på en intervju i fråga om trämasseexportförbudet, så får man en föreställning om, vad jag syftar på. Han yttrade, att »uppehåll och inskränkningar i exporten komma att i väsentlig mån bero av det tillmötesgående, som man i vederbörande främmande länder visar gent emot våra berättigade önskemål. Att i detta avseende en viss skillnad kan komma att inträda beträffande exporten till olika länder, är en given sak». Ja, det finns naturligtvis ingen möjlighet att komma ifrån, att det i dessa satsar är fråga om en mycket otvetydig, man kan väl säga, *repressalpolitik*. Jag skall icke i detta sammanhang — det lämpar sig icke här — komma in på följderna för vår egen arbetsmarknad av alltför långt utsträckta sådana retorsioner. Men det är dock skäl att även observera den sidan av saken, så mycket mera som det oemotsagt i pressen uppgivits, att vi blott stå vid början av liknande åtgärder. Desto mer angeläget är det, att ingen meningsskiljaktighet får oförmärkt med små steg växa sig allt större mellan de två fredsviljor, som här finnas och som borde helt sammanfalla: den svenska regeringens och det svenska folkets fredsvilja.

Därför är det som man med lättnad har motsett riksdagens sammanträdande. Regeringen fann det överflödigt i höstas att rådföra sig med riksdagen beträffande dyrtiden. Om svenska folket är tacksamt mot regeringen, för att den på detta sätt själv tog ansvaret för allt som skulle göras och icke göras, lämnar jag därhän. Men nu äro vi framme vid den lagtima riksdagen, och själva grundförutsättningen för den känsla av lättnad, som man förnimmer från landet, är dock uppenbarligen den, att regeringen verkligen förtroendefullt rådför sig och samarbetar med riksdagen i alla de viktiga avgöranden, som stå i samband med kriget och med världskrisen.

Det har av en föregående talare berörts mera utförligt det system — kan man gärna säga — att gärna gå riksdagen förbi, som år 1915 starkast framträdde på det finansiella området. Han har pekat på lyftandet av det lilla kreditivet omedelbart före riksdagens sammanträde, och hur de 50 miljonerna enkelt anskaffades genom rekvisition från riksgäldsfullmäktige, fastän riksdagen var samlad. Jag behöver icke tillägga, att det är något alldeles förkastligt i ett sådant system. Riksdagens inflytande får icke trängas tillbaka; det måste fullt ut återställas. Självfallet måste detta gälla främst i landets allra vitalaste frågor. Då kan man vara viss om, att riksdagen genom sin närmare kontakt med folket skall återgiva vår politikens syfte att bevara freden dess centrala plats.

Naturligtvis hänvisar regeringen härvid till det hemliga utskottet. Förutsatt att detta hålles à jour icke blott med vad som varit utan också med vad som förberedes, så kan det få en betydelse, fastän, som sagt, första kammaren sört för, att den antineutrala läran om »ett naturligt bundsförvänskap i den stora krisen» — jag citerar orden efter första kapitlet i »Sveriges utrikespolitik» — även där kommer att bli företrädd. Framtiden får visa, om även denna kammars höger vill följa med på vägen ut ur neutraliteten småningom fram till allianspolitik.

Emellertid får man väl hoppas, att regeringen i fråga om, huru detta hemliga utskott skall få möjlighet att i tid göra eventuella erinringar, skall komma att giva klart besked. Men, även om detta besked blir tillfredsställande, nödgas jag framhålla, att för oss är det hemliga utskottet otillräckligt som kontakt mellan riksdagen och regeringen. Det är en gammal institution med sina rötter borta i tider, då det ansågs naturligt, att ett litet fåtal avgjorde staternas öden, och trots den märkliga renässans, som dynastipolitiken firar i världskatastrofens skugga, finnes det i alla fall hos oss lite var en känsla av, att den uppfattningen icke längre överensstämmer med vår grad av civilisation. Den lilla instängda kretsen av riksdagsmän, bunden av tysthetsplikt, delad i kamrar och partier, den skulle kunna bli ett ganska svagt värn mot kastvindar, som kunde komma kanhända, till eftergift från den utstakade kursen åt den enda och absoluta rätten, som man föreställer sig, att man har privilegium på att sitta inne med. Det är ju för övrigt klart, att, när hela Europas demokrati kräver, att den hemliga diplomatien skall bort eller ställas under skarp parlamentarisk kontroll, så stå vi i det avseendet för vårt partis del fullständigt på denna linje. Även för oss, som internationella socialdemokrater, är detta en huvudpunkt jämte övriga huvudönskemål i riktning mot den varaktiga freden såsom nationell självbestämningsrätt, obligatorisk skiljedom o. s. v.

Alltså är det nödvändigt, efter vårt sätt att se, att man finner även andra former för samråd mellan regering och riksdag. Om man icke vill rådgöra med vissa grupper av riksdagen, så finnes ju möjlighet att tala i en del frågor med vissa dess

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

utskott, en utväg, som är använd i stor utsträckning, som bekant i utlandet, och naturligtvis först och främst den utvägen att tala med hela riksdagen. Detta har ju med utmärkt framgång praktiserats exempelvis i oss så nära stående länder som Danmark och Norge, och det borde kunna gå lika bra här.

När jag nämner Danmark och Norge, vill jag liksom den föregående talaren säga, att det på många håll har väckt bekymmer, att så litet blivit utav, — utifrån att döma — Malmömötets vackra uppslag. Trontalet talar om vissa åtgärder, som äro vidtagna delvis i samförstånd med de andra skandinaviska länderna, men i åtskilligt av det mest väsentliga synas vi icke endast ha gått var för sig utan, dessvärre, det synes, som om vi orienterat oss så att vi kommit alldeles isär. En bättre sammanhållning hade helt säkert varit hälsosam som motvikt mot ensidigheter, kanske på båda sidor. Vilken olika luft, som slår en till mötes, om man besöker exempelvis den danska huvudstaden, därom kunna helt säkert många av mina kolleger här vittna. Och jag hörde för icke länge sedan en norrman i framstående ställning uttala sin häpnad över, hur han här sett, när han kom till Stockholm, vår tidningspress utseende, sett hela sidor i stora tidningar fyllda med idel nyheter från Berlin, nyheter, som gällde England lika väl som Tyskland! Hur olika hela vår handelspolitik utvecklats, det är icke lämpligt att här diskutera, jag skall ej gå in därpå, men vill konstatera själva faktum.

Om denna kris kommer att bli längre eller kortare, det vet ingen. Vår varmaste önskan är, att den fruktansvärda folkslaktningen så snart som möjligt må komma att sluta på ett sätt, som tryggar fredens varaktighet, alltså efter de huvudlinjer, kring vilka arbetarpartierna i alla länder trots meningsskiljaktigheter alltmera samla sig, en fred, som bygger på folkens rätt eller för att använda den tyska formeln, som »möjliggör vänskap med grannfolken».

Men för vår del, vi som haft den oskattbara lyckan att kunna bevara vår neutralitet, gäller det, om regeringen visar god vilja att gå folket tillmötes genom att låta dess representation komma till sin fulla rätt, allra först i detta, som för vårt land kan betyda *allt*. Lyssnar man till rösterna i folkdjupet, skall man där finna en fredsvilja så fast och stark, att det icke kan bli ett ögonblicks tvekan om, att *förnuftiga överenskommelser och avveckling av spända situationer* är dess alldeles bestämda direktiv. Varken krig eller några och helst andra demonstrationer, som innebära ett partitagande och måste fattas, som ville vår regering lägga Sveriges militära vikt i den ena eller den andra vägskålen, klar, lojal och fullständigt opartisk neutralitetspolitik för vårt land, det kravet ställes från hela vårt folks djupa led till oss alla.

Herr Schotte: Herr talman! Den nu föredragna stats-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

verkspropositionen har i olika avseenden visat, hur vårt land i trots av sin proklamerade och godtagna neutralitet fått vidkännas allvarliga svårigheter och lidanden genom världskriget och säkerligen har åtskilligt ytterligare att gå igenom. Det svenska folket är också lika villigt som pliktigt att bära dessa betydande svårigheter med tålmod, blott det förskonas från den oerhörda olyckan att dragas med in i det förhärjande världskriget. Men den svenska riksdagen kan givetvis icke därför avsäga sig sin rätt till kritik över de åtgärder, som vidtagits i olika avseenden. Det bör givetvis vara av det största intresse att diskutera de spörsmål, som hänga samman med dyrtiden, och huru dess följder skola kunna i någon mån mildras. I åtskilliga detaljspörsmål gå till äventyrs meningarna inom riksdagen isär, i andra åter är enigheten stor. Icke minst är väl detta fallet i det avseendet, att dyrtiden och det fallande penningvärdet är ett ont, som kräver allvarliga motåtgärder, och att ett intimt samarbete mellan statsmakterna också är av nöden på dyrtidens område. Spörsmålen äro så vittomfattande, att jämväl obetydliga bidrag till deras lösning måste vara på sin plats.

Det är icke min mening att här ingå på en närmare kritik av de åtgärder, som regeringen vidtagit eller kanske hellre underlåtit att vidtaga — och *i tid* vidtaga — för att hålla emot dyrtiden, framför allt med avseende å livsmedelsmarknaden och dess reglerande. Anmärkningar i detta hänseende äro ofta framförda och framförda med betydande styrka. Men jag skall beröra ett par närliggande spörsmål, som synas mig särskilt böra uppmärksammas, och där riktningen vissa åtgärder torde omedelbart behövas, eller där riksdagen har särskild anledning att göra ett uttalande.

Jag skall då först med några ord uppehålla mig vid den s. k. vedfrågan, d. v. s. åtgärderna för att erhålla tillräcklig vedtillgång. En redogörelse för dessa innehålles bland annat i den berättelse för sin verksamhet, som statens livsmedelskommission avgivit under titeln »Folknäringsens tryggande under rådande kris». Inom parentes må jag nämna, att det för mig uppgivits, att denna redogörelse icke skulle komma att tillhandahållas riksdagens ledamöter. Jag förmodar, att man förmenat, att den av herr Hildebrand utarbetade grå boken i detta avseende skulle vara till fyllest. Jag skulle dock förmoda, att den nämnda mig meddelade uppgiften beror på ett misstag. Det vore ganska orimligt, om ej en var av riksdagens ledamöter också skulle erhålla livsmedelskommissionens berättelse. De bägge nämnda arbetena komplettera varandra i väsentliga punkter. Allsidigheten fordrar, att båda dessa bli tillgängliga för riksdagens ledamöter. Riksdagen kan icke få någon samlad upplysning om förhållandena och en klar överblick över dem, utan att de båda arbetena om dyrtidsåtgärderna bli tillgängliga. Den Hildebrandska boken upptager ju väsentligen de av regeringen vidtagna åtgärderna, men i regel icke de olika fram-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ställningar, som framför allt vid tidigare tillfällen gjorts av den av regeringen tillsatta livsmedelskommissionen. Icke minsta intresset ha de grafiska tabeller, som åtfölja livsmedelskommissionens berättelse, och de redogörelser för förhållandena i utlandet, som där innehållas. Jag vågar därför göra en vördsam hemställan till regeringen, att även livsmedelskommissionens berättelse måtte utdelas till riksdagens ledamöter, och därvid, icke blott den nu i tryck föreliggande, utan även det supplement, som under den närmaste tiden lär vara att emotse.

För att nu återkomma till vedfrågan, så är det av herr Hildebrands grå bok känt, att regeringen vidtagit vissa åtgärder på framställning av livsmedelskommissionen för att söka tillhandahålla för rimligt pris den ved, som det varit möjligt att anskaffa, ävensom vidtagit vissa andra åtgärder för att den skulle komma den stora allmänheten till godo, och för att hindra den hotande stegringen i vedpriset och den bristande tillgången på ved.

De första framställningarna gjordes redan på sommaren 1915, men dessa föranledde icke någon åtgärd i begärt syfte. På enskild väg kunde saken ej heller ordnas, då de av domänstyrelsen begärda priserna voro för höga: inköp av ved på den fria marknaden kunde ske till samma eller lägre pris som från statskogarna. På framställning av livsmedelskommissionen i oktober förordnade emellertid Kungl. Maj:t, att veden från kronoskogarna skulle få säljas till priser, som motsvarade de före krisens inträdande vanliga priserna, samtidigt som Kungl. Maj:t i december medgav åtskilliga fraktlindringar å statsjärnvägarna för ved. Det torde dock ha varit fallet att åtskilliga svårigheter mött att ordna denna vedtillförsel; ej heller torde revirförvaltningarna på alla håll varit tillräckligt tillmötesgående med avseende å vedens framförande till stationer eller lastageplatser. De höga järnvägsfrakterna på en del enskilda banor lära hava bidragit till, att svårigheterna blivit större. Vi veta genom tillgängliga uppgifter, att vedpriset väsentligt stigit under senaste året, och att björkveden i Stockholm för närvarande är uppe i en siffra av ungefär 50 kr. pr storfamn, huggen och upp-buren, ett pris, som ju i och för sig är ganska orimligt, och dessutom veta vi, att det på en del andra håll i landet råder en bestämd brist på ved. Det måste dock anses märkligt, att i ett land som vårt, där 54 % av den totala arealen är betäckt med skog, man icke skall kunna till rimliga priser tillhandahålla erforderlig ved åt landets invånare.

Jag har särskilt rört vid denna fråga därför, att det förefaller mig som om *omedelbara åtgärder* för huggning i betydande omfattning av ved å statskogarna nu skulle vara av nöden, så att vi icke nästa konsumtionsår skola bli lika illa ställda som nu. Det torde även behöva övervägas, om icke de lokala kommissionerna borde kunna utnyttjas bättre på detta område, och om man icke skulle kunna tänka sig lokala maximipris på veden.

Det är särskilt den fattigare befolkningen, som blir uppskörtad, i synnerhet i Stockholm, där man använder säckförsäljning i stor utsträckning. Jag vågar uttala den förhoppningen, att på detta område bättre förhållanden skola kunna vinnas under kommande år.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Den andra fråga, som jag skulle vilja beröra, hänför sig till fraktmarknaden. Det är känt, att den transmarina fraktmarknaden har företett en synnerligen stark ökning på senaste tiden, och man känner de naturliga orsakerna därtill. Man var redan i februari i fjol uppe i fraktsatser, som voro 400 % högre än de normala på Nordamerika, och på Sydamerika voro de uppe i 500 % mot de under normala förhållanden rådande och mot vad en normal förtjänst betingar. Med anledning av dessa förhållanden gjorde också livsmedelskommissionen åtskilliga framställningar i början av 1915. Den ansåg, att det förhållandet, att åtskilliga rederier i Sverige åtnjöte statssubvention och redarelån, borde betinga, att dessa rederier skulle vara skyldiga att lämna avsevärda fraktlindringar å de av kommissionen befraktade livsmedelsångarna, samt på rimliga villkor trygga spannmåls- och foderimporten genom att ställa ökat tonnage till kommissionens förfogande. Det ifrågasattes till och med av livsmedelskommissionen, huruvida man icke kunde anses befinna sig i en sådan situation, att rederierna genom lagstiftningsåtgärd skulle tvingas att hålla sitt tonnage till svenska befraktares förfogande, generellt, eller åtminstone då svenska staten anmält sig vilja begagna vederbörandes tonnage. Men intet åtgjordes; och då också anmärkningar i detta hänseende gjordes inom riksdagen 1915, hänvisades från regeringshåll på, att man hoppades, att denna fråga vore på väg att ordnas på ett tillfredsställande sätt. Det var den fraktkonferens, som hölls på sommaren 1915, som man därvid torde åsyftat. Men denna konferens ledde som bekant icke till något resultat, och kan närmast betraktas som ett fiasko. Senare vidtogos emellertid, efter åtskilliga framställningar, den åtgärd, som herr Hildebrand i sin ovannämnda bok omtalar, nämligen novemberöverenskommelsen 1915, varigenom — i syfte att förbilliga importen av statsinköpta livsmedel — varje rederi skulle påtaga sig ett bidrag av 1 krona per varje registerton för varje dem tillhörigt maskindrivet fartyg av minst 300 bruttoregister-ton, vilket belopp skulle ställas till regeringens förfogande för underlättande av livsmedelsimporten. Det upplyses i ifrågavarande bok, att vid årsskiftet vid pass 600,000 kr. inbetalts och att anledning finnes antaga, att detta belopp skall ytterligare avsevärt ökas. Enligt de upplysningar, jag förskaffat mig, torde dock det inflytande beloppet icke bliva så mycket utöver vad som redan erlagts: det hela torde icke komma att uppgå till en miljon kronor. Det kan ju tyckas, att detta belopp är någorlunda avsevärt, men det är i själva verket i förhållande till fraktmarknadens stegring endast som man säger en pris snus. Fraktsatserna på Nordamerika hava stigit med 500 %, och på Sydamerika

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

är fraktstegringen nu ända uppe i 1,000 %, vilket ju verkar rent prohibitivt på fodermedelsimporten. Frakterna på England hava ökats från 16 shilling till 160 shilling per ton. Man har också allt mer funnit, att redarne söka förekomma att själva drabbas av de svårigheter, som ju finnas till följd av uppbringandet och kvarhållandet av fartyg, genom att i certepartier i allt större utsträckning flytta över dessa kostnader på lastägarne.

Jag skall tillåta mig att anföra ett exempel. En av herr sjöministerns båtar — jag vågar taga detta exempel fast herr sjöministern icke är närvarande här i kammaren — jag menar icke någon av hans pansarbåtar, utan en av redaren, herr Broströms båtar, en 6,000-tonnare t. ex. har från november månad fått en ökad frakt på Sydamerika av från 90 till 120 kr. per ton, d. v. s. en frakt av 720,000 kr. mot 540,000 kr. i slutet av fjolåret, sålunda på tre månader en ökning av 180,000 kr. Detta för en enda båt och på en enda resa. Hela det belopp, som det Broströmska rederiet, det största rederiet, vad jag tror, i vårt land, får betala till staten i följd av novemberavtalet, uppgår till 120,000 kr. Således har herr Broström på en enda resa med en enda båt 60,000 kr. över sedan han betalt bidraget enligt novemberavtalet för *hela* sitt stora rederi. Och ändå lär det finnas redare, som undandragit sig att biträda den överenskommelse, som jag nu talat om, den s. k. novemberöverenskommelsen.

Att dessa belopp, som man sålunda sökt uttaga av rederinäringen, äro relativt obetydliga, framgår än mera klart vid en jämförelse med de åtgärder, som föreslagits i Norge och Danmark. Enligt det norska förslaget har man ifrågasatt en månadsavgift av, för olika fall, 50 och 75 öre per bruttoregister-ton. Detta beräknas bli efter 50 öre ungefär en miljon kronor i månaden, efter 75 öre nära 1½ miljon kronor i månaden. I Danmark där redarne också varit starkt representerade i den förberedande kommissionen, föreligger ett förslag, som upptager en månadsavgift i förhållande till bruttofrakten. Av fraktbeloppet skulle en tredjedel frändragas som avgiftsfri frakt, när varor befördras från utländsk till utländsk hamn, samt två tredjedelar frändragas, när varan befördras från utländsk till dansk hamn. A den härefter avgiftspliktiga bruttofrakten är föreslaget att betala 20 % i månaden. Det är givet, att dessa förslag ge helt andra siffror i utbyte än vår novemberöverenskommelse. I Danmark har man också särskilt fäst sig vid nödvändigheten av att förbilliga kornet och majsen: influtna medel av nämnda fraktavgift avses att främst användas för detta mål.

Nu har ju uppmärksammats av vår regering, att rederinäringen icke genom novemberavtalet ålagts den speciella belastning till underhjälpande av de svåra förhållandena i landet som den rimligen bör kunna vidkännas under de för densamma så utomordentligt gynnsamma förhållandena under kristiden, och regeringen har därför förordat, att rederinäringen skulle åläggas

en särskild, för en gång utgående skatt, vars avkastning skulle användas till lindrande av de för landet i dess helhet uppkomna olägenheterna närmast, förmodar jag, på livsmedels- och fodermedelsområdet. Grunderna för skattens utgående anser man skola hänföras till en förfluten tidpunkt, och efter denna tidpunkt skulle alla de under tiden ändrade förhållandena icke ha någon inverkan på skatten. Jag vill ej uttala mig om nämnda principer, utan allenast frambära den förhoppning att vad som föreslås måtte bli en rättvis beskattning på de oskäligen förtjänster, som rederinäringen haft. Riksdagen får ju också tillfälle att framdeles pröva det förslag, som i detta avseende framkommer från Kungl. Maj:t. Alla torde väl vara ense om, att det är all anledning för riksdagen att se till, att verkligt rättvisa resultat komma att följa, så att det hela icke stannar blott vid en gest.

Våra grannländer hava förbud mot fartygsförsäljning till utlandet. Hos oss ha vi i detta hänseende icke kommit längre än till ett stadgande om att Kungl. Maj:t skall pröva varje särskilt fall av dylik försäljning, som anmäles. Effektiviteten av denna kontroll på den under nuvarande förhållanden för landet skadliga försäljningen av tonnage till utlandet beror alltså på tillämpningen. Med den lätthet, herr sjöministern visat att avyttra honom eller hans rederi tillhörigt tonnage, t. o. m. sådant, som han beställt, men ej ens fått ännu levererat, kommer riksdagen att med än mer skärpt uppmärksamhet följa tillämpningen av nämnda föreskrifter.

Det kan dessutom synnerligen väl sättas i fråga, huruvida icke även andra näringar, som av kristiden ha vunnit särskild vinst, borde beskattas i annan ordning än man har gjort i och med krigskonjunkturskatten, och således, liksom rederinäringen äläggas någon alldeles särskild skatt. Uppmärksamheten härpå torde nog komma att fästas under riksdagens lopp. Krigskonjunkturskatten torde, hittills åtminstone, icke utfallit alltför gynnsamt, och man får därför också tillgripa vida kraftigare tag i detta avseende för ett kommande budgetår. Jag är övertygad om, att riksdagen icke skall underlåta, vad regeringen än kommer med, att med kraft inrikta sig mot jobbare- och spekulationsvinster. Det är tydligt, att betydande medel behövas för staten år 1917 även utöver vad av statsverkspropositionen kan inhämtas; och jag tror, att man rätt allmänt ställer sig ganska skeptisk emot finansministerns lyxbeskattning och huru den kommer att utfalla. Men det är ju en sak, som riksdagen i sinom tid får tillfälle att pröva. Allnog pengar och mycket pengar behöves.

Slutligen några ord om den av regeringen i utsikt ställda s. k. krigstidshjälpen. Det är, som bekant, i statsverkspropositionen förebådat, att både den extra och den ordinarie personalen vid statens verk skulle få ett särskilt bidrag till följd av dyrtiden, vilket man beräknat till ett belopp av 3,500,000

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kronor. Den beräkningen förefaller emellertid vara synnerligen låg. Uppenbarligen komma sådana gränser för denna krigstidshjälp att ifrågasättas, att det kommer att råda mycket delade meningar om, huruvida gagnet verkligen blir så stort som man åsyftar. Jag har sökt utreda dyrtidens verkningar särskilt med avseende på lägre statstjänares löner, och det visar sig, att stegringen beträffande utgifter för livsmedel, lyse och bränsle från julen 1914 till julen 1915 utgör omkring 23 %. Detta är då för riket i sin helhet och utan hänsyn tagen till de särskilt dyra orterna. Om för en familj på t. ex. fyra personer alla konsumtionsartiklar medtagas, så faller givetvis den procent ökning, som dyrtiden vållat. Den kanske då kan skattas till omkring 15 % för en familj på fyra personer med en inkomst av 2,000 kronor på en normal och ej särskilt dyr ort. Men det är givet, att när man kommer till inkomstklasser under 2,000 kronor, bli förhållandena ännu ogynnsammare, då ju ökningen varit väsentligast beträffande livsmedlen och dessa spela en större roll i den mindre budgeten än i den större.

Det är tydligt, att om man för krigstidshjälpen stannar så lågt på skalan som vid en inkomstklass av 2,000 kronor, så har man lämnat ute en stor del av de tjänstemän, som kanske har det nästan allra bekymmersammast, d. v. s. den lägsta tjänstemannaklassen och de högsta av de gamla betjänteklasserna. Dessa, som ha en inkomst upp mot 3,000 kronor, ha ju en något högre levnadsstandard, som de behöva kämpa för att icke alldeles falla ned ifrån. Bekymren för dem äro särskilt på vissa, de dyra orterna, synnerligen stora, och deras ständiga kamp mot nöden kan inverka menligt på deras arbete i längden. Jag vågar därför uttala, att det vore högeligen önskligt att om möjligt något utsträcka krigstidshjälpen, t. ex. upp till 3,000-kronorsklassen. Särskilt är det ju högst önskvärt att tillgodose familjeförsörjare och framför allt dem med många barn. Jag föreställer mig, att det t. ex. genom anlitande av någon särskild beskattning av de oskäligen krigsvinster, som åtskilliga näringar gjort, skall vara möjligt att uppbringa det belopp av cirka 1—2 miljoner, som ytterligare erfordras för en enligt min mening befogad och ytterst gagnande utsträckning av krigstidshjälpen. Det skulle säkerligen inom dessa klasser väcka synnerligen stor tillfredsställelse, om även dem kunde beredas någon lättnad i dyrtiden. Det är ju också så, att särskilt vad post, telegraf och järnvägar beträffar, tjänstemännen där haft ett mer än vanligt uppslitande arbete under denna kristid; framtiden ställer sig för dem ganska nedslående för närvarande. Det vore därför för dem en stor hjälp, om krigstidshjälpen kunde utsträckas till något högre inkomstklasser, än som torde vara avsikten och helst även bli något rikligare än de låga totalsiffrorna synas innebära.

Kunde man sedan särskilt komma åt den skara av *utländska* jobbare och näringsidkare, gent emot vilka man varit ganska

frikostig med licenser och som nu inhösta orimliga vinster, så tror jag nog, att medel skulle erhållas både till en ökad krigstidshjälp och till åtskilliga andra utgifter. Skall det nu ovillkorligen jobbas i stort i dessa tider, så får det väl anses vara en förmildrande omständighet, att vinsterna stanna hos inhemska jobbare. Att de nu till stor del stannat hos utländska jobbare, som översvämmat landet, är också en avigsida i det nuvarande oeffterättlighetstillståndet.

Jag skulle slutligen blott vilja göra ett uttalande, som jag förmodar fullt överensstämmer med regeringens intentioner. I trontalet bebådas en lagstiftning om åtgärder mot dem, som inlåta sig på för landet skadliga affärsförbindelser. Jag tar för givet, att denna lagstiftning också kommer att rikta sig mot dem, som bryta på hedersord givna förbindelser att erhållna varor skola användas för landets behov och icke exporteras till krigförande makt. I detta avseende lär affärsmoralen, särskilt i vissa trakter av landet, beklagligtvis vara synnerligen löslig.

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! Vid en remissdebatt ett år som detta, då stora händelser pågå i världen, är det naturligen icke blott alla de mångfaldiga viktiga frågor, som statsverkspropositionen handlar om, vilka påkalla vår uppmärksamhet. Den fråga, som i vikt och betydelse står över dem alla, gäller vårt lands ställning till den väldiga strid, som alltjämt rasar i vår världsdal. Upprätthållandet och bevarandet av vårt lands självständighet och oberoende står framför och över alla andra frågor. Och då alla Europas stormakter och många av de mindre länderna äro invecklade i den förödande kampen, är det tydligt och klart, att de övriga ländernas läge, Sveriges och de andras, skall bli synnerligen svårt och vanskligt. Denna vårt lands ställning karakteriseras främst av den neutralitet, som Kungl. Maj:t redan från den stora krisens början förklarade sig vilja iakttaga, en åtgärd, som gillats av riksdagen, där samtliga partier tillkännagivit sin anslutning därtill. Så har det ock gjorts från det partis sida, vilket jag tillhör, och partiet har ej därutinnan ändrat ståndpunkt.

Men neutralitetsbegreppet för ett land får ju ej vara allenast ett intresselöst insomnande i den goda tron, att neutralitetsförklaringen skall i och för sig vara ett skydd mot alla eventualiteter. Har någon trott det, så bör han vid detta laget vara för länge sedan grundligt väckt ur sin villfarelse. Nej, det står väl numera klart för oss alla, att vi i stället måste vara intresserat vakande gentemot kränkningar och övergrepp. Neutraliteten måste kunna försvaras framför allt mot ingrepp emot landets självständighet, och neutralitetsbegreppet må ju icke hindra att skydd lämnas för våra obestridliga rättigheter emot obehörigt intrång. Detta skulle ju väl kunna, om man så vill, kallas en aktiv neutralitet till skillnad från en passiv, liktydig med en likgiltig, intresselös, sovande. Det duger emellertid ej att lå-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remias av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ta någon av de krigförande tro, att Sverige kan man behandla hur som helst.

Beträffande den s. k. aktivismen, om vilken här förut i dag talats, har jag redan genom vad jag sålunda nyss uttalat givit min mening tillkänna. Det lärer ju finnas flere slag av aktivism, och senast i går läste jag i en liberal morgontidning, att det finns åtminstone två slag därav. Men herr Edén upptog nyss ett yttrande, som nyligen blivit fäällt av mig på en annan plats: Europa är lyhört i dessa tider. Ja, det är nog riktigt, och det hade varit önskligt, om man hade iakttagit detta ifrån åtskilliga håll, där man kanske har talat alltför mycket och alltför högljutt om denna aktivism. De som i denna sak gjort den mesta skadan äro de, som genom överdrifter i framställningen låtit in- och utlandet få den föreställningen, att det här vore fråga om en stor rörelse, som omfattade stora delar av vårt folk eller av vissa politiska partier. Det har icke funnits någon anledning härtill. Vad som emellertid talats här har som ett eko återljudit från utlandet och tagit sig sådana uttryck som exempelvis i en stor utländsk tidning, då där säges, att hela andra kammarens höger arbetar för Sveriges deltagande i kriget. Tror någon, att sådant kunnat förekomma, om man ej här hemma gjort sig skyldig till sådana överdrifter i framställningen? Vad vi vilja är detsamma, som jag förmodar att vi alla oberoende av politiska åsikter vilja, nämligen att vi skola med vidhållande av vår neutrala ställning med öppna ögon följa världshändelserna och vara beredda på att vad de än komma att medföra, söka tillvarata våra rättigheter och iakttaga våra skyldigheter.

Men neutraliteten har icke förmått att använda olägenheter-na och svårigheterna, och i den mån striden förlänges, bli dessa för visso ej mindre. Tvärtom, med den tilltagande förbittringen ökas stridens skärpa, och de neutrala ländernas ställning blir vanskligare och bekymmersammare. Att så sker har väl främst sin grund i att kriget även i den del, som beror av tillämpningen av gällande folkrättsprinciper, tar sig uttryck som man tidigare ej kunnat tänka sig. Den folkrätt, som tillkommit under århundraden, som kostat så mycken möda att uppbygga och som just i en strid sådan som den nuvarande skulle varit ett rättensnöre för krigförande och neutrala genom att kunna följa den samling av krigets lagar, som sålunda kommit till stånd, den finns knappast mer. I stället för att vara den fasta klippan, på vilken alla, som deltaga i eller äro berörda av kriget, skulle kunna erhålla ett säkert fotfäste, visar det sig, att grunden varit av lösaste beskaffenhet. Och värst av allt är, att det ser ut som ginge glidandet från rättsståndpunkten med en fruktansvärd hastighet. Herr Edén har talat om att vi ej skola låta begrava oss under folkrättens spillror, men för ett neutralt Sverige måste det väl vara en stolthet och en ära att ej deltaga i nedbrytandet av de kulturella värden, som ligga i folkrätten, liksom det måste vara en maktpåliggande plikt att handla så, att

vi ej heller indirekt frånträda vår neutrala hållning. Sverige har rätt att av de krigförande länderna begära att bli behandlat efter de förut uppbyggda folkrättslagarna och ej efter några för tillfället gjorda. Men Sverige har plikt att å sin sida iakttaga på det noggrannaste vad samma lagar föreskriva för en neutral stat. Så har ock vårt handlande hittills varit. Så bör det ock förbliva. Med beslutsamhet och tillförsikt böra vi se händelsernas utveckling till mötes i den fasta föresatsen att ej låta av bekvämlighet eller för egen vinnings skull tvinga oss ned från den väg vi sålunda beträtt.

I krigets följe har dyrtiden gjort sitt intåg, och det är ett beklagligt faktum, att stora delar av vårt folk lida allvarligt under denna dyrtid. Men ett är att iakttaga dess förekomst, ett annat att utreda anledningarna till densamma. Ett är att mildra dess verkningar, ett annat att undanröja orsakerna. Redan den omständigheten att $\frac{9}{10}$ av Europas folk sedan $1\frac{1}{2}$ år tillbaka äro invecklade i en förbittrad strid, gör det naturligt, att vi icke kunna få påräkna att leva vårt liv såsom i fred. Att samfärdseln så oerhört försvårats bidrager härtill icke minst, men än mer de åtgärder, som av de krigförande länderna orättmätigt vidtagas mot vår tillförsel. Därigenom ha möjligheterna för införandet i landet av nödvändighetsartiklar ej blott från krigförande länder utan även från neutrala försvårats i allra högsta grad. Och vidmakthållandet av produktionen blir icke lätt. En mängd artiklar fördyras av detta. Då ett land plötsligt befinner sig försatt i ett sådant läge, måste det vara förenat med de största svårigheter att vidtaga just de lämpligaste och bästa åtgärderna för att motverka olägenheterna. Vi finna ock, att regeringen varit oavlåtligt verksam i detta hänseende, och en rad av åtgärder hava sett dagen, alla syftande till att vinna dragligare förhållanden. Vi kunna nog vara förvissade, att regeringen i vad på den beror alltjämt har sin uppmärksamhet riktad härpå. Men då man från vissa håll klandrat åtgärder som underlåtits och klandrat åtgärder som vidtagits, så får man icke förbise, att försiktighet är högeligen påkallad i hithörande ting. Annars kan man löpa risken att stjälpa på ett håll, då man vill hjälpa på ett annat. Om livsmedelsprisernas höjd bereda vissa klasser stora svårigheter, får man sålunda ej glömma, att framställandet av desamma ej heller kan ske utan svårigheter och till väsentligt ökade kostnader. Produktionskostnaderna för livsmedel liksom för jordbruksprodukter i allmänhet ha stegrats i betydande grad — så t. ex. beträffande kostnaderna för anskaffande av kraftfodermedel och konstgödningsämnen — varjämte den jordbrukande befolkningen ju även den är underkastad fördyring av sina andra förnödenheter. Helt säkert skulle ock en utredning om dessa förhållanden nu visa ett resultat, som de säkert icke tänkt sig, vilka leva i den föreställningen, att jordbrukaren gör stora förtjänster. Jag känner mig förvissad om att regeringen skall i fortsättningen vid de åtgärder, som ytterligare kunna vara av

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

nöden för att lindra dyrtidens verkningar, söka tillse, att kristidens bördor såvitt möjligt fördelas på olika klasser av vårt folk.

En lärdom ha vi emellertid fått som, om den tillämpades genomgående av alla, kunde redan nu i väsentlig grad förbättra såväl den enskildes som samhällets ekonomi. Jag syftar på besparingar i vissa grenar av folkhushållningen, att var och en skulle tillägna sig sparsamhetstanken. Det finns ofantligt mycket att göra på det området, särskilt då det gäller till höga pris importerade varor, som kunde verksamt bidra till stärkande av landets ekonomi. Men för att så skall kunna ske, erfordras medverkan av nästan alla. En annan lärdom giva ock de svåra olägenheter, om vilka jag nyss talat: vi måste med verkligt allvar kasta oss på utvecklingen av vårt näringsliv; vi måste fatta ett raskt och beslutsamt grepp på våra ännu olösta ekonomiska problem, främst kanhända kraft- och bränslefrågorna, samt på alla områden taga upp synpunkten av oberoende från utlandet. Det är mycket som kan göras för att höja vårt lands inre styrka och försvarskraft, och jag hoppas, att denna riksdag ej skall sluta utan att åtgärder i åtskilliga hänseenden härför blivit vidtagna.

Vad möjligheterna för ett försvar utåt angår, så är jag övertygad om att regeringen har sin uppmärksamhet riktad på de förhållanden, som bero av de nya metoder, som tillämpas i det pågående kriget, särskilt beträffande ställningskriget, skyttegravskriget, sådant det nu förekommer. Sådan materiel och sådana vapen, som erfordras för denna krigföring, äro oundgängligen nödvändiga. Men förslag härtill är väl, hoppas jag, att förvänta. Det är dock en angelägenhet av vikt framför alla andra, att landet i dessa tider är så berett, att vi kunna med lugn se framtiden till mötes, förvissade om att med framgång kunna städse vara beredda att försvara frihet och oberoende.

Hans excellens herr statsministern *H a m m a r s k j ö l d*: Herr talman, mina herrar! Den omständigheten att utrikespolitiska frågor nu blivit av representanter för alla tre kammarens partier berörda, är ur vissa synpunkter ägnad att väcka tillfredsställelse. Det måste anses tillfredsställande, att man sålunda på alla håll trots tidernas trångmål dock icke anser vår ställning vara värre, än att vi har rätt och plikt att säga ett offentligt och frimodigt ord. Det är också en personlig tillfredsställelse för mig och mina kolleger, därigenom att dessa uttalanden från de tre partierna giva mig ett tillfälle att något yttra mig om regeringens utrikespolitiska ståndpunkt och vad därmed närmast sammanhänga. Jag förbiser ingalunda, att i de hittills hållna anförandena förekommit en del uttalanden, som skulle kräva ett svar eventuellt även från min sida. Dit räknar jag emellertid icke den polemik, som haft huvudsaklig eller uteslutande adress åt annat håll eller som vi av andra grunder icke ha anledning att taga åt oss. Men även i övrigt torde ett besvarande lämpligast

ske i annat sammanhang än det nuvarande, i andra punkter av debatten. Jag inskränker mig därför för närvarande med avseende på dessa anmärkningar till att helt kort och allmänt tillbakavisa den anklagelsen, att regeringen skulle vilja trycka riksdagen tillbaka eller inverka menligt på riksdagens grundlagsenliga och konstitutionella ställning.

När jag nu således skall hålla mig till det utrikespolitiska, så måste jag säga, att min tillfredsställelse att nu taga till ordet något grumlas därav, att ett par av de föregående ärade talarna utställt ett så dåligt betyg över min vilja och min förmåga att uttrycka mig begripligt. Jag kan icke göra bättre än jag kan, lika litet som någon annan, och det må måhända vara mig en viss tröst, att, för att taga ett exempel, herr Edéns uttalande om neutralitetens innebörd nog med mycket god vilja kan pressas att lämna rum för åtskilliga tolkningar.

Herr talman, mina herrar, det förhåller sig icke så, att man vare sig i in- eller utlandet skulle äga giltig grund att betviva, att regeringens politik är en den ärliga neutralitetens politik. At alla håll, både inåt och utåt, ha vi därutinnan givit klart besked, både i ord och handling. Föreligga det oaktat sådana tvivelsmål, så är det icke vårt fel. Det finns ingenting, som icke kan missförstås av dem, som vilja missförstå, och det finns ingenting, som icke väcker misstro hos den sjukliga misstänksamheten. Det skulle göra mig ont, om jag nödgades söka dylika förklaringsgrunder till de för min uttrycksförmåga ofördelaktiga yttranden, som nyss förekommo, men jag föredrager att antaga, att dessa talare menade, att de visserligen själva förstå mycket bra, men att det finns så många andra, som missförstå.

Emellertid, icke blott tvivel på vår neutralitetsvilja, utan även ett bestridande av vår neutralitetsvilja måste framkomma, om man hyser en helt annan uppfattning än vi om vad en ärlig och opartisk neutralitet innebär och kräver. En sådan avvikande och efter vår åsikt oriktig uppfattning uppkommer ju lätt hos den, som antingen själv är deltagare i striden eller också på en eller annan grund fattats av en passionerad och därför också blind sympati för någon viss deltagare. Den neutralitet, som från sådana utgångspunkter påfördrats, är icke vår. Den är något helt annat än en verklig neutralitet.

I direkt anslutning till de svenska neutralitetsförklaringarna och till Konungens offentligt gjorda uttalanden funno vi vid ett tillfälle i somras anledning att söka för alla klargöra vår ståndpunkt. Därvid tillbakavisade vi den föreställningen, att vår politik skulle innebära, att neutraliteten under *alla* omständigheter skulle upprätthållas. Till detta avvisande, som på sin tid i tidningar av de mest skilda färger vitsordades såsom icke blott riktigt, utan självklart, och som för övrigt gäller alla försök, som kunna komma att göras att i vår politik lägga in någonting annat, än vi mena, till detta avvisande fogades följande

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

ord: »I överensstämmelse med de avgivna neutralitetsförklaringarna och med Konungens vid skilda tillfällen gjorda oförtydbara uttalanden är det vår varma önskan att bevara freden och vår plikt att av alla krafter verka härför. Men vi räkna också med eventualiteter, då för Sveriges skull fredens bevarande trots alla våra bemödanden icke längre är möjligt.» Genom dessa ord och genom det övriga innehållet i detta tal, vilket i sin helhet hade Konungens och alla statsrådsledamöternas fulla gillande, uttrycktes med all den tydlighet, som är möjlig att ernå, om man icke vill ingå på speciella, vare sig verkliga eller supponerade, fall, vår ståndpunkt i neutralitetsfrågan.

I ett senare tal betonades ytterligare, att det härvid endast vore svenska synpunkter, som borde göra sig gällande, och att alltså sympatier hit eller dit saknade betydelse. När jag nämner detta tal, begagnar jag på nyss given anledning tillfället att säga, att detta tal varken antydde eller framkallade någon som helst nämna i enigheten och sammanhållningen inom ministären.

Enligt sådana grundsatser ha vi hittills fört vår politik och förfarit. Finnes på något håll den uppfattningen, att vi varit partiska för den ena eller andra krigförande, så måste det bero antingen på en oriktig utgångspunkt eller på en alltför ofullständig kännedom om förhållandena, sådana de verkligen äro. Vid vår hittills förda politiks principer komma vi att fasthålla.

Detta gäller också i en speciell riktning. Det gäller beträffande förhållandet till övriga neutrala stater. Med övriga neutrala stater, och särskilt med Danmark och Norge, ha vi sökt, och även i avsevärd grad lyckats, uppnå samarbete för gemensamma mål. Att dessa samfälliga strävanden för de neutralas rätt och bästa och tillika för — enligt trontalets ord — bevarandet av folkrättens arv, att dessa strävanden icke tagit en ännu större utsträckning, äro vi de första att beklaga. Det ankommer på förhållandena, som icke bero av oss och över vilka vi icke ha rättighet att uttala någon dom. Men det skall vara sagt, att enligt vår övertygelse skulle framgång för dylika strävanden innebära en vinst icke blott för Sverige, i både materiellt och ideellt avseende, icke blott för neutrala stater i allmänhet, utan även för de krigförande och för hela Europa. Den nuvarande konstellationen av makter är icke evig. Under andra förhållanden kan en nu krigförande makt komma att bittert ångra, att den för erhållande av en tillfällig och ofta nog tvivelaktig fördel slitit sönder fördrag och folkrättsatser, som det sedan är för sent att återupprätta och ersätta.

Jag övergår därefter till att något beröra speciellt handelspolitiken. Det lär icke kunna bestridas, att vissa svårigheter, särskilt på näringslivets område, skulle ha kunnat för tillfället mildras, om vi hade tagit det mindre noga med upprätthållandet av en verklig och opartisk neutralitet också i han-

delspolitiska frågor, och om vi således kunnat vara mera medgörliga gent emot vissa än från den ena och än från den andra sidan framställda fordringar. Dessa lättnader skulle dock knappast ha kommit oss till godo annat än just för tillfället. Vår egen erfarenhet giver vid handen, att i följd av den ständigt och i hastigt tempo tilltagande skärpan i handelskriget man icke ens för generella uppgörelser kan påräkna annat än osäkert och kortvarigt bestånd och tillämpning. Från andra neutrala länder förspörjes det också, att eftergifter visat sig ägnade att framkalla ständigt nya krav. Eftergifternas väg kan lätt leda allt längre bort från den verkliga neutralitetsständpunkten. Å andra sidan är det fara värt, att om vi nu underkasta oss betänkliga inskränkningar i vår rätt och frihet, så komme dessa inskränkningar icke blott att, troligen till och med i skärpt form, bestå intill krigets slut, utan även att såsom definitiva resultat efter freden lämna kvar ett smärtsamt beroende i politiskt och ekonomiskt avseende.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att påpeka, att den politik, vilken är och vill vara fast, i hög grad kan försvåras genom det egna landets press och medborgare. Utlandet tror naturligtvis gärna, vad det vill tro, och utlandet föranledes att betvivla allvaret och den definitiva karaktären hos den svenska regeringens förklaringar och åtgärder, om ett främmande land huggas från svensk sida med bedyranden om en kärlek, som fördrager allting och förlåter allting. Om de i utlandet bosatta svenskarna är i det avseendet mindre att säga. De leva i en stämmingsfylld atmosfär, vilken lätt kan bli dem övermäktig, fastän man nog ändå kunde väntat något större återhållsamhet i de förklaringar, de stundom avgiva även å hemlandets vägnar. Men *andra*, som vare sig i skrift eller tal giva sina känslor åt ena eller andra sidan fritt lopp, ha icke samma ursäkt. De borde inse, att i sådana vargatider, som vi nu leva i, är det nog bra med utlandets sympati, men det är också bra med utlandets respekt.

Oaktat vi sålunda i neutralitetens och självständighetens intresse kanske avstått från vissa tillfälliga lättnader, kan det samlade resultatet för vårt näringsliv dock icke anses ha blivit sämre än i andra neutrala länder. Snarare tvärtom. Vi kunna hålla den importerade spannmålen i jämförelsevis moderat pris. Någon arbetslöshet till följd av brist på råämnen eller eljest i sammanhang med vår handelspolitik har icke hittills åtminstone i avsevärd mån försports. Tvärtom har vår handelspolitik i stor utsträckning positivt förebyggt en arbetslöshet, som skulle blivit den oundgängliga följden av eftergivenhet för vissa fordringar. Bortsett från dyrtidens beklagliga, oundvikliga tryck är den ekonomiska ställningen icke otillfredsställande. Av de skördade vinsterna och samlade besparingarna finns ju en del, som äro att tillskriva en spekulation av föga tilltalande art, men det är helt säkert icke de så kallade gulachbaronerna och deras vederlikar, som ökat insättningarna i sparbankerna, och det är icke heller

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

de, som till någon betydligare del bidragit till övriga kapitalökningar, om vilka statistiken bär vittne.

Från vissa håll har det speciellt i utrikespolitiskt hänseende klagats över bristande samarbete mellan regering och riksdag, närmare bestämt över att riksdagen med avseende på utrikespolitiska frågor skulle blivit på något sätt åsidosatt. Vi tro icke, att det finns någon verklig grund för sådana klagomål. Kritiska omständigheter och förhållanden ställa utan tvivel särskilt stora anspråk på samarbetet. Men den nuvarande tiden, då det så ofta är nödvändigt att fatta snabba beslut och då det är så svårt att förvärva och behålla den nödvändiga översikten över de särskilda frågorna, den är icke särskilt lämpad för en alltför månghövdad behandling av ärendena. Och angående politikens huvudgrunder har det ju allt sedan krigets början rått enighet mellan regering och riksdag, en enighet som flera gånger fått otvetydiga uttryck. För meddelanden och överläggningar om tillämpningsfrågor kan man tänka sig olika former, av vilka var och en har sina fördelar och sina olägenheter och av vilka sålunda den ena kan passa i en tid och den andra i en annan. Under krisens första skede höll en ledamot av statsrådet förtroliga sammanträden med representanter för samtliga partier i riksdagens båda kamrar. Sedan tillsattes på Kungl. Maj:ts begäran ett officiellt hemligt utskott, vilket tid efter annan fick mycket utförliga och fullständiga meddelanden om vad som i anledning av krisen blivit åtgjort, förhades och tillämnades inom styrelsens olika grenar. Vid 1915 års riksdag återgick man till den förstnämnda anordningen, med den skillnad att även talmännen och vice talmännen tillkallades oberoende av partiställning, och för övrigt tillämpades också ännu friare former. Vid ett tillfälle hölls som bekant även ett riksdagssammanträde inför slutna dörrar.

Sådana förhållandena nu gestaltat sig, hava vi tillrätt Kungl. Maj:t att av riksdagen begära utseende av sådana särskilda deputerade att med honom överlägga, som omförmålas i regeringsformen och riksdagsordningen. Härvid har vår avsikt varit att söka anordna jämförelsevis ofta återkommande sammanträden av det hemliga utskottet. Någon önskan om onödigt hemlighetsfullhet finns ej hos oss och skulle också vara oförklarlig. Vi kunna endast vinna därpå, att riksdagens förtroendemän få bättre kännedom om hela vidden av de svårigheter, med vilka vi ha att kämpa, och det skall vara oss kärt att lämna riksdagens förtroendemän tillfälle att i det hemliga utskottet framlägga de uppfattningar, som i viktiga frågor göra sig gällande inom representationen.

Herr Hamilton: Innan jag ingår på den fråga, som jag, då jag begärde ordet, tänkte rikta till regeringsbanken, kan jag icke underlåta att med anledning av herr Lindmans yttrande beröra det spörsmål, inför vilket varje annat måste stå tillbaka, nämligen det utrikespolitiska, och därvid ansluter jag mig helt natur-

ligt till den politik, vars främsta mål är upprätthållandet av en fullt opartisk neutralitet, en neutralitet, lika välvilligt stämd mot envar av de stridande nationerna, ty vi svenskar böra visa vänskapliga känslor för varje nation, som icke hotar vår självständighet och vårt oberoende.

Denna politik, som, såvitt jag kan förstå, även hans excellens herr ministern för utrikes ärendena gjort sig till målsman för, har vunnit full anslutning hos det svenska folkets stora flertal, icke allenast hos dem, som äro mera känsliga och som därför med sorg se, hurusom de kristna folken förfalla till en rent hednisk ståndpunkt, och därför äro stolta över att svenskarna hittills hava kunnat undgå att deltaga i denna till barbari gränsande människoslakt, utan denna politik har också vunnit full anslutning hos dem, som med kallt huvud men ur rent svensk ståndpunkt betrakta den politiska situationen.

A andra sidan, det kan icke förnekas, finnas inom vårt land män och även kvinnor, som icke ogärna såge, att Sverige inlätte sig på en äventyrspolitik, låt vara, att de äro få till antalet. Låt vara, att de icke vunnit någon framgång, men att döma av deras press' hållning ha de icke förlorat hoppet på framtiden. Man frågar sig: varthän sträva dessa aktivister? Se de icke, hurusom deras meningsfränder i Serbien — man må ursäkta mig denna parallell — bragt sitt land till undergång? Och även om de såge sina ljuvaste förhoppningar förverkligade, eller att vi vid sidan av en mäktig bundsförvant med uppoffring av hundratusental av våra söners liv och av vårt materiella välstånd ginge segerrika ur striden, skulle icke detta kunna medföra, att vi förlorade vår självständighet såsom den mäktige bundsförvants lydrike? Ligger icke redan nu en fara i det stora inflytande, som från visst håll gör sig gällande inom vår vetenskap, inom vår litteratur, ja, även över en press, som man får kalla mera utländsk än svensk? Det är fara för att vi även utan svärds-slag skola förlora vår svenskhet.

Visserligen sakna dessa aktivister — vi må kalla dem så — varje inflytande över svensk politik, men de kunna likväl misstänkliggöra våra ärliga avsikter att hålla oss utanför striden, och den aktivistiska rörelsen är därför långt landsfördärligare och mera straffvärd än många andra rörelser, som vi belägga med straff. Det är klart, att vi icke böra åstadkomma någon lagstiftning mot dem, men den allmänna opinionen måste resa en storm mot dessa män, som låta sympatierna för främmande folk fördunkla den kärlek, som de uteslutande borde ägna åt det egna landet.

Jag är övertygad om att det stora flertalet av vårt folk skall veta att hindra varje försök, som göres att kasta Sverige ut i en äventyrspolitik. Jag har också i dag kunnat konstatera, att från regeringsbänken gjorts ett fullt och klart avståndstagande från denna rörelse. Men jag kan å andra sidan icke finna, att herr Lindman å sitt partis vägnar varit fullt tydlig beträf-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

fande hans och hans partis ställning till denna aktivism. Det föreföll, som om han därvidlag vore ytterst svävande och icke visste att giva tydligt och klart besked. Emellertid hade det varit lugnare för vårt land, om vi hade kunnat bekräfta, att Sveriges riksdag är färdig att stå enig i denna sak, och att herr Lindman varit med om att understödja regeringen i att följa en fullt opartisk, en mot alla håll liksidig neutral politik.

Jag ber sedan att få övergå till ett spörsmål, som jag annars tänkt börja med. Det är helt naturligt, att vi under den pågående världskrisen skola söka undvika meningsbrytningar, rörande de inre politiska spörsmålen, så långt det är möjligt, och koncentrera hela arbetet på det viktigaste av allt, att upprätthålla neutraliteten och söka hjälpa varandra att bära de ekonomiska svårigheter, som även ett neutralt folk måste underkasta sig. Det är därför icke min mening att underkasta regeringens politik sedan förlidet är någon ingående kritik utan allenast att fästa uppmärksamheten på några missförhållanden, som med regeringens goda vilja lätt skulle kunna avhjälpas. Frågan ligger inom området för jordbruksministerns verksamhet; det gäller vår livsmedelsfråga. Vi beklaga alla djupt den svåra ekonomiska ställning, i vilken stora delar av vårt folk nu befinna sig. Penningvärdet har fallit, dess köpkraft är betydligt minskad. Vad vore då naturligare, än att arbetslönerna stege i samma förhållande? Jag håller för givet, att industrien lätt skulle bära det. Men innan så sker, måste vi vidtaga åtgärder för att se till, att icke svälten vinner inträde i mångt svenskt hem. I allmänhet rikta konsumenterna sin missbelåtenhet uteslutande mot producenterna, och det är sannerligen icke populärt att i våra dagar tillhöra jordbrukarnas klass. Tyvärr har det svenska jordbruket icke kunnat tillfredsställa landets behov av brödsäd, måhända beroende på att jordbruket i de mera karga orterna av vårt land står på för låg ståndpunkt till följd därav, att det saknar kapital att övergå till en mera intensiv skötsel, och måhända även beroende på att arbetstillgången varit alltför svag på grund av arbetarnas inflyttande till de större industristäderna.

Produktionen av smör, kött och fläsk har hittills varit avsedd till stor del för export och i ej ringa omfattning åstadkommit genom importerat foder. Det är tydligt, att när fodervarumporten fördubblats i pris, när gödningsämnenäna även stiga i pris — och även penningräntan har nog inflytande härvidlag — produktionskostnaderna skola betydligt stiga. Emellertid tillhöra flertalet av våra jordbrukare vad man kallar för småfolket. Medeltaxeringsvärdet å jordbrukslägenheterna i det län jag tillhör belöper sig till allenast 5,500 kronor. Flertalet av jordbruksklassen önskar icke att på något sätt ockra på lidande medmänniskor, tvärtom vi hava hjärta för dem. Men det torde vara lönlöst för producenten att söka nedbringa produktionskostnaden, så länge det nuvarande systemet för han-

deln med livsförnödenheter gör, att en så stor vinst kan stanna hos mellanhanden. Det förefaller t. ex. att det pris av 3 kronor per säck för malning av brödsäd, som de stora kvarnarna betingat sig, är väl högt tilltaget, då man betänker, att småkvarnarna anse en krona vara fullt tillräckligt. Från fackmannahåll har jag också fått veta, att om brödet betalas lika med mjölet, så borde bagaren vara tillfredsställd med denna vinst och hans kostnader bli täckta. Jag har fått en uppgift om hithörande förhållanden från en kooperativ bageriförening i södra Sverige. Denna förening hade lyckats skaffa sig mjöl till 24 ½ öre per kg., troligtvis hade den låtit mala sin säd vid någon mindre kvarn. Den kunde dela ut brödet, och fick då alla sina omkostnader täckta, till ett pris av 23,2 öre per kg. Detta var det grova brödet. Det s. k. finare brödet — jag tror, att det kallas krigsbröd här i Stockholm — en blandning av rågsikt och vetemjöl, kunde av föreningen säljas för 29 ½ öre, sålunda betydligt under det pris som bagarna enligt överenskommelse med livsmedelskommissionen vetat att betinga sig. Såvitt jag vet, är i de flesta städer priset på detta bröd 25 % högre än det, vartill denna förening i södra Sverige kunnat åstadkomma det.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Vad nu fläsket beträffar, vet man berätta, hurusom en handlande från Skåne på två vagnslaster förtjänade 6,000 kronor, då han sålde dem till Stockholm. Detta förefaller vara en alltför oerhörd vinst, när det gäller livsmedel, ett rent ocker på de svältande människorna. Jämför man producenternas pris och lägger till grund därför de pris, som de skånska hushållnings-sällskapens kommissionärer i Stockholm lyckats betinga för de skånska lantmännen med avdrag av 6 % provision, med de av socialstyrelsen noterade prisen hos minuthandlandena här i Stockholm, utgör skillnaden mellan 30 och 40 %. Man kan då förstå, att mellanhanden har haft en god förtjänst.

Det har också roat mig att följa en famn veds vandring ifrån skogen upp till en av de större städerna i Skåne. Skogen låg vid Smålandsgränsen, en knapp mil från järnvägsstationen och en 10 à 12 mil från staden. Skogsägaren hade fått för skogen på rot 7 kronor pr famn. Innan denna famn ved hade hunnit till staden, hade priset höjts med 200 %. Och under dess huggning till småved och dess vandring från järnvägsstationen i staden upp till hemmet, hade priset ytterligare stegrats med 200 %. Skogsägarens andel i detta slutliga pris på veden, som var 35 kronor per famn, var sålunda blott en femtedel, de övriga fyra femtedelarna hade åtgått till omkostnader, till frakt och till *vinst*. Jag menar för min del, att det är av fullt lika stor vikt -- till och med att det är huvudsaken — att sätta maximipris på varan, sådan den lämnas ut i *minuthandeln* till folket, som att göra det på råvaran, när den lämnar producenten. Det ena är lika viktigt som det andra, ty vad tjänar det till att pressa ner priset på råvaran, då man sedermera låter vinsten stanna hos mellanhanden?

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Jag har velat draga fram detta spörsmål, och jag är övertygad om att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet skall taga saken om hand. Jag tror för min del, att de stora i samhället — förmögna mellanhänder — böra åläggas att driva en sådan handel med livsmedel, att priserna icke behöva stiga alltför högt. Men därför fordras naturligtvis omtänksamhet. Det är beklagligt, att i denna stund det inom den stad, där vi befinna oss, är så ont om bränsle, medan bränslet ruttnar ner i våra skogar. Men man skaffar inte fram ved på en dag, utan de vedförråd, som behövas för nästa vinter, bör man försöka få ordnade redan under innevarande vinter. Detta fordrar förtänksamhet, och jag ber få lägga frågan i herr jordbruksministrernas hand och är övertygad om att han skall veta att finna rättelse av missförhållandena.

Herr Rydén i Malmö: Sedan nu, som jag föreställer mig, det utrikespolitiska förspelet är över, har jag begärt ordet för att säga några ord angående inrikespolitiska angelägenheter. Det är därvid två spörsmål jag skulle vilja uppehålla mig vid. Det ena är redan förut i debatten berört, nämligen frågan om riksdagens rätt och regeringens rätt och förhållandet mellan dem. Det andra är livsmedelspolitiken.

Redan vid 1915 års riksdag fann man sig här i denna kammare — bland annat uppträdde jag och jag minns särskilt det liberala partiets dåvarande ledare — föranlåten att gång på gång i anledning av småpropositioner, som kommo fram från Kungl. Maj:t, och vari begärdes att få göra en viss lagstiftning för krig och krigsfara, framhålla nödvändigheten av att riksdagen icke avhände sig sin makt och gjorde en regering oberoende av riksdagen i fall, då riket vore i fara. Resultatet blev också, att man i allmänhet gav dessa lagar allenast en provisorisk giltighet, så att de räckte intill denna riksdag eller till någon tidpunkt under denna riksdag. Man tillbakavisade då ifrån regeringens sida alldeles bestämt — liksom herr statsministern i dag har gjort — att det på detta håll fanns någon medveten avsikt att tillskansa sig någon obehörig makt eller tränga riksdagen åt sidan. Och dock lär det väl icke kunna bestridas, att under det år, för vilket vi nu kunnat inhämta redogörelse i berättelsen om vad sig i riket tilldragit, en hel rad av händelser visar, att regeringen i detta avseende trätt riksdagens rätt för när upprepade gånger. Till styrkandet av detta omdöme skall jag icke, då den saken förut är berörd, uppehålla mig vid frågan om det lilla kreditivet, som togs i anspråk två dagar innan riksdagen sammanträdde i fjol. Inte heller skall jag beröra de 50 miljonerna, som rekvirerades från riksgäldskontoret mitt under pågående riksdag. Jag antar för min del, att andra kammaren är besluten att skyndsammast möjligt sätta stopp för att ett stadgande i riksgäldskontorets reglemente vidare skall kunna tillämpas på sätt som skett.

Jag skall däremot något uppehålla mig vid ett annat beslut, som i administrativ ordning blivit fattat under tiden mellan den förra riksdagen och denna riksdag och som efter min uppfattning alldeles otvetydigt lägger i dagen, att regeringen handlat på sådant sätt, att den trätt riksdagens rätt för när. Jag syftar därvid på *fastställandet av det nya telefonreglementet* den 29 november 1915, och jag kan som stöd för min uppfattning att regeringen här gjort sig skyldig till ett övergrepp mot riksdagen åberopa ingen mindre auktoritet än den nuvarande regeringens egen uppfattning för bara ett år sedan. Som herrarna torde minnas, fanns i statsverkspropositionen i fjol anmält, att regeringen hade för avsikt att söka få till stånd *genom riksdagens medverkan* en omreglering av telefontaxan, så att denna skulle mera jämna ut telefonkostnaderna över landet i dess helhet, men också så, att omregleringen av telefonavgifterna skulle medföra en inkomstökning för statskassan av 2,050,000 kronor. I samband därmed bebadades också, att skatt skulle läggas på enskilda telefonnät, och denna beräknades skulle ge 1,100,000 kronor. Jag ber få anföra vad herr finansministern i det sammanhanget yttrade: »För att det nuvarande jämviktsläget mellan statens och den enskilda telefonrörelsen icke skall till ekonomisk olägenhet för staten bliva rubbad, är det emellertid nödvändigt att träffa anstalt för att båda de nämnda telefonrörelserna i samma mån lämna sitt bidrag till den inkomstökning, varav staten nu är i behov.»

Vi veta alla, hur det gick: det uppstod utom riksdagen opposition i anledning av dessa uttalanden i fjolårets statsverksproposition. Denna opposition föranledde regeringen att efter en tid meddela riksdagen, att det inte skulle framläggas någon proposition i detta ärende. Man föreställde sig då, att denna sak åtminstone för den närmaste tiden skulle vara avförd från dagordningen. Men några månader efteråt fastställde regeringen ändå, utan att förelägga saken för riksdagen, ett nytt telefonreglemente, som visserligen på enstaka punkter innebär någon liten jämkning i telegrafstyrelsens ursprungliga förslag, som förelegat vid 1915 års riksdags början, men som helt och fullt bibehåller sin karaktär av att genom höjda telefonavgifter i stort sett tillföra statsverket den inkomstökning, som i 1915 års statsverksproposition angavs såsom syftet med ett nytt telefonreglemente. På administrativ väg har en beskattning härigenom, om man ser saken totaliter, blivit pålagd svenska folket. Och jag skulle därtill vilja säga: Hur illa har inte egentligen regeringen handlat genom detta! Jag skall därvidlag inte fästa mig vid att den avfattat det nya telefonreglementet på sådant sätt, att det utgör ett slag mot hela den provins, där skåningarna bo. Visserligen kan man kanske säga, att dessa ha haft det litet för gynnsamt ställt förut i avseende på sitt telefonväsende, men nu har man i stället ordnat det så drakoniskt, att man där knappast

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kan telefonera utom knutarna. Men jag skall icke nu särskilt fästa mig vid det. Jag skall påtala något annat, som står i sammanhang med regeringsbeslutet den 29 sistlidne november. Genom detta beslut har regeringen förstört alla möjligheter, såvitt jag förstår, att få bukt med de förhållanden som råda i Stockholm. För Stockholm har man bibehållit det abnorma förhållandet med en 70 kilometers rayon, eller i det allra närmaste 70 kilometer. Man har därjämte avhänt sig det vapen, varmed man skulle kunna göra Allmänna telefonbolaget villigt till en uppgörelse på skäliga villkor, i och med att man släppt tanken på en skatt. Och man har härigenom också ställt riksdagen utanför spelet. Man har gjort en telefonreform — ja, varför skall jag missbruka ordet reform ifråga om en sådan åtgärd som denna — man har ändrat om telefontaxan på det sätt, att man för vissa landsdelars vidkommande förbättrat den i någon mån, men på andra håll och för flertalet har man försämrat telefonförhållandena. Framför allt har man emellertid fått in en massa pengar till statsverket på detta sätt. Men Stockholmsförhållandena och Allmänna telefonbolaget ha varit något heligt, som man icke rört vid. Regeringen har sålunda berövat riksdagen den förnämligaste av de möjligheter denna skulle ha haft att bringa reda i huvudstadens telefonförhållanden. Regeringen kommer måhända att till försvar för sin åtgärd åberopa den zontariffreform för statsbanorna, som genomfördes på administrativ väg. Ja, men den betecknades också av den riksdag som då satt såsom ett övergrepp mot riksdagen av den maktfullkomliga regering, som då fanns. Och aldrig, det kunna herrarna vara övertygade om — och det är antagligen också därför det blivit gjort på administrativ väg — skulle riksdagen ha gått med på att fastställa ett telefonreglemente sådant som det nuvarande, varigenom Stockholm och Allmänna telefonbolaget få bibehålla sin monopoliserade ställning härvidlag, och statsverket icke kommer att få den inkomst som det hade fått, om man hade gjort en allmän utjämning. Jag kan icke underlåta att vid remissdebatten nedlägga en bestämd protest, både ur konstitutionell och ur saklig synpunkt, emot att regeringen förfar på detta sätt, samt förstör möjligheten att bringa rättelse i de missförhållanden, som nu råda.

Jag vill peka på ett annat utslag av den maktfullkomlighetens anda, som regeringen lagt i dagen genom sina intrång på riksdagens maktområde. Jag vill naturligtvis erkänna, att utomordentliga tillfällen som de nuvarande kunna i viss mån göra jämkningar i fråga om regeringsmakten ofrånkomliga, när riksdagen ej är samlad; och jag skall därför här icke göra någon särskild erinran mot det beslut, som fattades, då regeringen på egen hand beslöt att upprätta en beskickning i Bern, vilken åtgärd uppenbarligen intränger på det område, där riksdagen har allena rätt att bestämma. Det kan ju ha förelegat omständigheter, som jag icke känner, vilka göra, att det i sak funnits så

goda skäl därför att de formella synpunkterna måst vika. Men sannerligen man kan förstå av vilka skäl regeringen några veckor, innan riksdagen sammanträdde, fattade beslut att *upprätta ett generalkonsulat i Brittiska Nordamerika* eller, kanske rättare sagt, att förändra karaktären av ett utav våra konsulat i utlandet. Den saken har riksdagen att bestämma över, och regeringen har efter svenska grundlagen ingen ensam beslutanderätt i sådana stycken. Jag kan icke förstå, att det i detta fall förelegat något skäl, som ens gör åtgärden utsäktlig. Den omständigheten, att man är angelägen att få undan en politisk motståndare genom att skicka honom till andra sidan Oceanen, kan väl allra minst rättfärdiga att man på detta sätt några veckor, innan riksdagen sammanträder, fattar ett beslut på sätt som här skett. Jag vill själv för egen del icke komma fram med några beskyllningar, utan endast uttala en varning för att handla så att man därigenom ute bland befolkningen får den uppfattningen, att de, som tillhöra en västerregering, ha att vänta en annan behandling efter det de avgått från sina ämbeten än vad en högerregerings medlemmar kräva för sig själva. Jag skulle vilja fråga, vad en högerregering skulle tycka ifall, när det komme en vänsterregering efter den, en av högerregeringens medlemmar exempelvis bleve ålagd att antaga utnämning till envoyé på Madagaskar eller något annat sådant ställe. Det är i alla fall icke på det sättet man skall gå till väga, ifall man vill med sitt handlingssätt framkalla den föreställningen, att det endast är sakliga motiv, som bestämma ens åtgärder.

Jag vill återigen starkt understryka vad jag flera gånger i fjol hävdade här i riksdagen, att andra kammaren aldrig måtte, vilka siréntoner och vilka löften som än från regeringen komma släppa någonting av riksdagens makt. Vid de tillfällen, man så gjort, har man fått en sorglig erfarenhet därav. Jag erinrar mig — och jag antar, att herrarna också komma ihåg det — när riksdagen avhände sig rätten att bestämma, var våra kaserner skulle läggas. Nu trampar militären ned Skånes bästa jord utanför Lund, trots att det finnes en så övervägande majoritet i andra kammaren mot sådan vandalism. Vår bästa och bördigaste jord undanryckes odling och nytta; och man har i stället fått ett övningsfält av sådan beskaffenhet, att om en bataljon där gör halt i leran någon gång i november får man förmodligen skicka efter en domkraft att lyfta upp den med. Detta hade icke skett, ifall riksdagen icke fallit undan för fagra löften och avhänt sig rätten att bestämma, var kasernerna skulle ligga. Det är icke skäl att släppa efter eller tumma på något av riksdagens makt.

Jag skall nu övergå till andra punkten av vad jag har att säga ifråga om regeringens inrikespolitik, och det gäller dess *livsmedelspolitik*. Jag känner personligen en önskan att därvid försäkra den, som officiellt bär ansvaret för en stor del av den samma, att det endast är med mycken stor självövertvinne, jag ställer mig som klandrare av en person, som jag för min del

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

i så många avseenden högt skattar och värderar. Men det kan icke hjälpas. Det är nu en gång så i politiken, att sak måste gå före person, och jag måste följa min övertygelses bud i detta fall att gå till rätta även med herr jordbruksministern. Det är emellertid icke för mig i något avseende huvudsaken, att söka sak med regeringen, huru tacksamt det än kunde vara, utan det viktigaste nu är, såvitt jag förstår livsmedelsfrågan, att söka inrikta diskussionen på att få till stånd förbättring och förändring i det nuvarande tillståndet. Jag har under de gångna månaderna försökt att tänka mig in i dessa stora spörsmål och den kritik, jag ägnat åtskilligt av vad som skett, har jag också för egen del sökt beledsaga med ett och annat uppslag till positiva åtgärder i fråga om livsmedelspolitiken. Vi äro väl ganska allmänt överens om att de resultat, vi nått med regeringens livsmedelspolitik, icke äro tillfredsställande. Jag tror icke ens, att »gråa boken» är tillräcklig för att ingjuta hos oss den föreställningen, att statens livsmedelspolitik lösts på ett sådant sätt, att man icke skulle behöva taga itu med förbättringar.

Den första anmärkning, jag riktat mot statens livsmedelspolitik, gäller just själva *organisationen* av densamma. Ifråga om sammansättningen av livsmedelskommissionen finner jag det i någon mån förklarligt, att man givit den en sådan sammansättning, som den fått, då det skett i den tanken, att kriget skulle bli kortvarigt. Men när man sett, att kriget drager ut på längden, är det oförsvarligt att låta det vara på samma sätt. *Statens livsmedelskommission* är sammansatt av en landshövding, två generaldirektörer, d. v. s. cheferna för kommerskollegium och socialstyrelsen, samt en överdirektör, chefen för lantbruksstyrelsen. Det är ju högt förtjänta män, och det kan icke falla mig in att säga, att de icke hava stora kvalifikationer, var och en på sitt område. Men jag har bestämt den uppfattningen, att det räcker icke att sätta fyra — låt vara högt förtjänta och högt uppsatta — ämbetsmän till ett så stort företag som att vara ett slags statens grosshandlare i livsmedel. De äro papperskarlar och ämbetsmän, och de räcka icke till för sådana rent praktiska uppgifter, utan man är tvungen att i en sådan kommission som denna sätta in representanter för affärsverksamheten och det praktiska livet. Framför allt är det nödvändigt att i statens livsmedelskommission inrymmas representanter för konsumenternas intressen och i detta fall även för arbetareklassen. En sådan framställning har gjorts från vårt håll. Socialdemokratiska partistytrelsen och landsorganisationens representantskap hade sammanträde här i början av september månad. De inlämnade en skrivelse till regeringen, däri bland många andra önskemål även detta framlades. Jag förstår icke, att jag i den gråa boken måst förgäves leta efter skälen till att regeringen icke gjort någon ändring i livsmedelskommissionens sammansättning i den riktning jag här framhållit. Jag kan icke finna annat än att oerhört starka skäl tala för att man måste, när det nu drager ut på

längden med kriget, ge statens livsmedelskommission en praktisk sammansättning och icke en sammansättning av teoretici och ämbetsmän bara.

Man tillsatte i samma veva, som den socialdemokratiska petitionen inlämnades, ett livsmedelsråd; men detta råd fick icke den ställningen, att det har beslutanderätt, utan det bara deltagar i utredningen och handläggningen av ärendena inom livsmedelskommissionen. Och huru är för övrigt detta livsmedelsråd sammansatt? Jo, det består av två godsägare, en kvarndirektör, en representant för konsumenterna och en, som jag föreställer mig skall vara representant för kooperationen, kassadirektrisen i andelsföreningen Svenska hem. Jag tycker icke, att denna sammansättning i och för sig är riktig. Vad skall man göra med två godsägare och en kvarndirektör inom detta råd, medan man blott lämnar en enda plats åt det rena konsumentintresset. Det bör naturligtvis icke fattas någon av dem, men det bör vara riktigare avvägt mellan dessa och det ena intresset bör icke ha övervikten på sätt som här skett. Men det är för övrigt icke livsmedelsrådet, som jag anser, att huvudvikten ligger på, utan själva livsmedelskommissionen, som har den beslutande makten. Det är den, som bör få en annan sammansättning.

Jag vill vidare framhålla ett bestämt felgrepp från regeringens sida, nämligen en åtgärd som på sin tid kunde förklaras, därför att man trodde, att kriget skulle bli kort, men vilket det är oförsvarligt att vidhålla, när kriget visat sig bliva långvarigt. Det är det sätt, på vilket de *kommunala livsmedelskommissionerna* organiserats. Det har ända till allra sista slutet av år 1915 varit så, att det berodde på vederbörande myndigheter huruvida en kommunal livsmedelskommission skulle inrättas eller icke. I början av krisen utfärdades ett cirkulär, och på en del ställen ordnade kommunerna det själva, men i allmänhet ha länsstyrelserna utnämnt dessa kommissioner. Huruvida livsmedelskommissioner har man på det sättet fått? De växla naturligtvis på varje plats. På somliga ställen ha dessa livsmedelskommissioner utträttat någonting, medan de på andra håll ingenting gjort. På somliga ställen fingo de medel att röra sig med, på andra ställen icke. De ha saknat maktbefogenhet gent emot andra myndigheter samt instruktion, huru de skulle göra. Detta gör, att det finns lika många sorters resultat av dessa kommunala livsmedelskommissioners verksamhet, som det finns kommuner, som haft sådana. Vi framhöllo i den skrivelse, som jag nyss återopade, såsom en nödvändighet, att man gav dessa kommunala kommissioner fastare organisation genom instruktioner och genom att ge dem en viss maktbefogenhet och utrusta dem med nödiga medel. Det är också min övertygelse, att man bör göra så, och att regeringen måste medverka till en ändring i detta hänseende, för så vitt man icke skall få livsmedelsfrågan på avvägar, såsom herr Hamilton talade om.

Slutligen måste jag, när jag sysslar med frågan om organi-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sationen av statens livsmedelspolitik, rikta en bestämd anmärkning mot *det sätt, på vilket statens och de kommunala livsmedelskommissionerna samarbetat*. Detta klander riktar sig icke mot regeringen i annan mån än att regeringen eller herr jordbruksministern därvidlag bort gripa in.

Jag vill för att belysa detta samarbete ta ett sådant exempel som det s. k. brödcirkuläret eller spannmåls-cirkuläret av den 30 oktober 1914. Det skickades ut till kommunerna och de olika livsmedelskommissionerna. Man uppmanade vederbörande på olika platser att lägga upp spannmålslager. Jag tillhör ett samhälle, där alla partier varit mycket villiga att söka ordna det så bra som möjligt i detta avseende, så att det är icke något slags liknöjdhet på något håll, som är skulden till, att det för oss gick galeit, utan det är uteslutande den omständigheten, att detta cirkulär var så ofullständigt avfattat, att kommunerna icke fingo klart för sig, vilka motiven voro och vilka konsekvenser som en uraktlåtenhet härvidlag förde med sig. Det var detta, som gjorde, att vi och många andra samhällen i Sverige icke lade upp något spannmålslager med anledning av detta första cirkulär. Sedan kom en ny skrivelse i december, och då införskaffade vi i Malmö 1,000 ton, men vi fingo då betala avsevärt mycket mera för denna spannmål, än vad vi behövt göra därest inköpet skett vid ett tidigare tillfälle. Det är brist på samarbete i detta hänseende, och allra bäst trädde denna brist i dagen, när varuförmedlingsbyrån startade i september 1915. Då kom ju det s. k. kompensationsfläsket och kompensationsköttet över de olika livsmedelskommissionerna så oförberett, att det dröjde veckor, innan man kunde komma i gång samt ordna och organisera det hela.

Jag vill sålunda vid denna remissdebatt begagna tillfället att påkalla regeringens medverkan till, att man i dessa avseenden måtte få en ändring till stånd. *Det är nödvändigt att omorganisera statens livsmedelskommission, så att den blir kapabel att fylla sin uppgift; det är nödvändigt att ge de kommunala livsmedelskommissionerna styrka och erforderliga medel, och det är nödvändigt att ett ordentligt samarbete mellan dessa kommer till stånd.*

Detta är vad jag velat framhålla beträffande livsmedelspolitikens organisation, och jag övergår därefter till att säga något angående *tryggandet av livsmedelstillgången*. I det avseendet har statens livsmedelskommission utfört en stor och förtjänstfull gärning, i det att den nämligen skaffat tillräckligt med spannmål, så att det icke blivit brödbrist i landet. Men lika säkert är, att om jag tänker på vad vi producera här i landet, så har icke frågan om tryggandet av livsmedelstillgången fått den behandling ifrån regeringens sida, som varit nödvändig. Jag vill i det avseendet endast bringa i erinran två livsmedel, som båda äro allmänt diskuterade och därför här behöva tagas upp, nämligen kött och fläsk.

Den 5 juni 1915 begärde statens livsmedelskommission ex-

portförbud på nötkreatur. Faktiskt var det så, att år 1914 var ett dåligt år med dålig foderämnnesskörd, och därför hade man redan då ganska avsevärt gallrat kreatursstammarna. Man visste därför i förväg, att kreatursstammarna icke vore alltför starka, men exporten tog i alla fall en allt större utsträckning. Regeringen låg till en början på detta ärende ända till den 6 juli, d. v. s. över en månad, innan den ens anbefallde den kreatursberäkning, som den fann nödvändig och sedan i sin ordning tog en mycket lång tid. När resultatet av densamma förelåg, visade det sig, enligt vad som framgår av den grå boken, att den normala kreatursstammen minskats med nära 6 procent. Men vad som icke står i den grå boken och vad man icke där får veta, det är att i exportdistrikten, Malmöhus län och vissa delar av Västergötland, kreatursstocken sjunkit med nära en femtedel. Ni norr-länningar ha nog icke alls på samma sätt haft kännning av detta som vi i Skåne. Jag för min del, som bodde så att jag i somras såg färjorna dag och natt föra ut laster av kreatur, jag fick en föreställning om vilken oerhörd ström av djur, som på detta sätt fördes ut ur landet. Vi kunna ju livligt föreställa oss, att i de delar av Sverige, där kreatursstammen förut icke var alltför stark och där den nu blivit ytterligare gallrad med ända till 20 procent under det normala, köttbrist varit kännbar under hela hösten, och man måste motse, att det där kommer att inträda verklig köttnöd. Men det oaktat dröjde det ända till den 30 augusti 1915, innan regeringen, och då för övrigt först efter förnyad framställning av livsmedelskommissionen, utfärdade exportförbud i fråga om nötkreatur och köttvaror, medan däremot livsmedelskommissionens framställning om exportförbud på fläsk avslogs. Samtidigt kom emellertid licenssystemet. Sedan man förut gjort denna stora åderlätning av kreatursstammarna, blev det nu icke ett absolut förbud, utan i samma veva, som man utfärdade exportförbudet, meddelades, att detta exportförbud innebure, att genom licens skulle ytterligare en avsevärd export kunna äga rum, låt vara att den skulle regleras genom livsmedelskommissionen.

Vad fläsk angår, förhöll det sig på följande sätt. Under det att de normala priserna före krigets utbrott utgjorde 70 à 71 öre per levande vikt — jag har uppgifterna från Malmö slakt-hus — stego priserna under loppet av år 1915 så, att i oktober priset var uppe vid kronor 1: 80 per kilo, alltså kr. 1: 10 över det normala, allt beräknat per levande vikt och för exportsvin. I minuthandeln sprang priset upp ända till 3 kronor och däröver, men det allra värsta var, att det stod knappast till att få något fläsk. Det oaktat vägrade regeringen att utfärda exportförbud, och i stället fingo vi en reglering i detta avseende genom det s. k. kompenstationssystemet. Jag anser mig icke kompetent att avgöra, huruvida kompenstationssystemet är vad man bör hålla sig till i fortsättningen, därest man icke vill gå till ett exportförbud. Jag skall, som sagt, icke yttra mig om den saken, men att detta systems verkningar i det avseende, som jag här be-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

rört, nämligen i fråga om tryggandet av livsmedelstillgången. ha varit synnerligen svåra, kan jag bevisa med exempel från den stad, jag tillhör. Enligt vad jag inhämtat från Malmö slakthus fanns det under de båda första veckorna av november månad i fjol, sedan kompensationsfläsket och exportfläsket blivit stämpelat, kvar för konsumtion i staden den ena veckan 21 och den andra veckan 18 svinkroppar. Nu har Malmö livsmedelkommission — med all rätt — utfärdat den bestämmelsen, att endast de, som ha en inkomst upp till 1,500 kronor, få köpa av kompensationsfläsket, och följaktligen hade alla övriga i denna stad på över 100,000 invånare under dessa nämnda två veckor endast 38 svinkroppar för sin konsumtion. Fördelas dessa livsmedel på hela antalet familjer, som ej får köpa kompensationsfläsk, blir det något över 1 hekto per vecka och per familj. Vi förstå, att detta är detsamma som fullständig brist på ett det allra nödvändigaste livsmedel. Jag kan icke finna, att regeringen på ett riktigt sätt löst frågan om tryggandet av livsmedelstillgången, och jag kan icke heller känna mig övertygad om, att herr jordbruksministern i det tal, som han höll här i Stockholm i november förlidet år, vill jag minnas, på ett riktigt sätt återgivit själva den princip, som borde ligga till grund för ordnandet av denna fråga. Jag har vid ett annat tillfälle formulerat en sats, som jag tror vara riktig i fråga om den princip, som bör upprätthållas, när det gäller att bestämma, huruvida export eller icke bör äga rum, och denna formulering lyder så: *Först skall landets eget behov av livsmedel fullt tillgodoses, innan export till utlandet tillåtes.* Jag tror, att vi såsom svenskar ha rätt att fordra, att först skall Sveriges eget folk ha sin livsmedelstillgång tryggad, innan man kan ge tillåtelse till export på utlandet, men det har man icke haft i fråga om kött och fläsk och åtskilliga andra födoämnen, som exporterats till utlandet.

Jag skall även be att få säga några ord angående *prisregleringen*, där regeringen har underlåtit att göra mycket, som borde ha kunnat ske. Till en del har naturligtvis den grå boken rätt, då den gör gällande, att prispörygningen är en internationell företeelse, som följaktligen ingen regering kan hjälpa, men det är å andra sidan intet tvivel därom, och jag hänvisar i det fallet till vårt grannland Danmark, där saken blivit praktiskt bevisad, att regeringen har åtskilliga medel i sin hand i fråga om livsmedelsprisernas reglering. Huru skall man förfara för att handla rättvist mot alla, ty det håller jag för min del styvt på, att man icke skall vara orättvist mot någon, utan söka vara rättvis mot både producenter och konsumenter, men huru skall man handla för att vara rättvis emot alla? Jag tycker nu för min del, att om man ställer upp den satsen, att *producenten skall först ha sina produktionskostnader betäckta och att därtill skall läggas en skälig produktionsvinst, men att ingen krigs- eller ockrarvinst må förekomma*, då träffar man rättvisan. Då äro producenterna tillgodosedda, så att det blir rättvisa åt dem, men även konsumenten

ternas intressen äro då tillvaratagna i den mån, som detta är nödigt och möjligt. Jag tror nu för min del, att regeringen till en början har åtskilligt ansvar för, att produktionskostnaderna gått upp ganska avsevärt, ty det böra vi ju i sanningens intresse erkänna, att lantbrukarna ha fått vidkännas en ganska avsevärd ökning i produktionskostnaderna under denna tid. Enligt min uppfattning har statens livsmedelskommission icke gjort tillräckligt mycket för att trygga tillgången av fodermedel. Den fodermedelsbyrå, som inrättats, har icke visat sig vuxen sin uppgift, utan priset å fodermedel har sprungit upp till ett pris, som är alltför högt för lantmännen. Framför allt har regeringen sitt stora ansvar för detta genom det sätt, varpå den behandlat frågan om *frakterna*.

Jag skall exemplifiera detta.

Den 13 januari 1915 befraktades ångaren Hogland med last av spannmål från La Plata och med en lastdrygheit av 6,400 ton. Priset var 65 shillings per ton. En normal fraktsats vid eventuell bortfärd i ballast och med god vinstchance är 16 shillings å 17 shillings 6 pences per ton. Priset, som statens livsmedelskommission måste betala, utgjorde sålunda i det närmaste 400 procent av normala fraktsatser.

I ett senare fall befraktade livsmedelskommissionen en ångare tillhörande samma rederi, nämligen ångaren Inland med en spannmålslast från Förenta staterna om 3,200 ton, varvid kommissionen måste betala fullt ut 400 procent av normal god fraktsats (14 shillings 6 pences per quarter mot 3 shillings 6 pences normalt).

Se vi vad denna sista fraktstegring betydde för konsumenterna, så ber jag herrarna lägga märke till, huru oerhört vi blivit klådda av vederbörande. Bara själva fraktökningen utöver det normala medförde en höjning av de svenska spannmålspriserna med 5 kronor per 100 kilogram i svensk hamn. Alltså fick var och en, som förtärde detta bröd, till vederbörande rederinäringensrepresentant erlægga detta belopp, 5 kronor per 100 kilogram, och sedan ha fraktsatserna stigit än ytterligare, så att vi nu äro avsevärt över detta belopp. Och lantmännen, som skola ha hem gödningsämnen och majs m. m. sådant kraftfoder, ha att betala en sådan oskäligen brandskattning till rederinäringen, att i detta ögonblick torde väl lantmännen ha att för varje 100 kilogram kraftfoder eller majs, som de få hem, betala ungefär 6 kronor eller mer, och detta endast som merutgift till rederinäringen. Vad fraktstegringen betyder för rederinäringen får man en föreställning om genom att utföra räkningen i det första av mig här återgivna exemplet. Låt oss för jämnhetens skull räkna med en normal god fraktsats av 17 shillings; fraktökningen blir då 48 shillings. $6,400 \times 48$ gör en summa av 307,200 shillings, eller med dåvarande kursvärde ungefär 275,000 kronor. Detta skulle alltså bli den rena krigskonjunkturvinsten, sedan rederiet förut inkasserat vanlig god vinst. Nu är det visserligen så, att sär-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

skilda krigsförhållanden — krigsriskförsäkring, högre kolpriser, förlängd resetid o. s. v. — ej obetydligt reducera krigskonjunkturvinsten. Men låt oss bara räkna med 200,000 kronor i ren krigsvinst — herr Schotte räknade i samma fall med ett belopp av 180,000 kronor — eller med 150,000 kronor, så utgör detta dock på en enda resa tredjedelen eller fjärdedelen av hela fartygets värde under normala tider.

Det rederi, som två dagar före riksdagens öppnande i följande betingade sig dessa priser för transport av livsmedel hem till Sverige, var Axel Broström & Son i Göteborg.

Jag vill naturligtvis med detta omnämmande icke ha sagt, att icke andra rederier funnos, som också utnyttjade fraktmarknaden till att skapa sig oskäligen vinster på transporter av livsmedel. Det bör emellertid konstateras, att det nyssnämnda rederiet under den tid, för vilken statens livsmedelskommission hittills offentligen redovisat, städse befunnit sig på översta krönet av vad kommissionen vid varje tidpunkt måst betala för spannmålsfrakter. Intet svenskt rederi har totaliteter varit hårdare fram med svenska staten än det, som äges av Sveriges nuvarande sjöminister.

Statens livsmedelskommission fann ställningen sådan, att den — några dagar efter den av mig först omnämnda befraktningen av herr sjöministerns Hogland — den 22 januari 1915 under hand överlämnade en promemoria till regeringen, vari den under framhållande av de oskäligen fraktsatser, som betingats, föreslog, att alla i transmarin sjöfart intrasserade rederier i Sverige, som åtnjöte statssubvention eller rederilån och vilkas största risk under nuvarande förhållanden staten hjälpt att täcka genom dess krigsförsäkring, borde förmås lämna avsevärda fraktlindringar för de av kommissionen redan befraktade ångare även som att på rimliga villkor ställa för spannmåls- och foderämnesimporten ytterligare erforderligt tonnage till dess förfogande. Denna högeligen välbetänkta framställning har veterligen ännu ej medfört något resultat, ehuru vi nu äro uppe i fraktsatser, som oerhört mycket överstiga dem för ett år sedan.

Jag vill naturligtvis för fullständighetens skull erkänna, att det hölls en redarkonferens i februari 1915, men redan på grund av dess sammansättning var dess resultatlöshet på förhand given. Jag kan icke heller underlåta att omnämna, hurusom just vid den tiden, då denna framställning om ett efter min uppfattning upprörande exempel på uppskörtning av svensk allmänhet ingavs, när detta exempel förelåg alldeles färskt, förberedde regeringen en ny lag angående maximipriser, men i detta lagförslag kom ingenting in, som gav regeringen några vapen i händerna gent emot en sådan uppskörtning. Såsom vi erinra oss, satte emellertid riksdagen själv in en fjärde paragraf i lagen, innehållande en bestämmelse om rätt för regeringen att reglera fraktsatserna med till och med tvångsförhysande och expropriation av fartyg, om så vore nödvändigt för att få

hem livsmedel och foderämnen till landet. Men såvitt jag hunnit läsa den grå boken, har ingenting i detta avseende ännu åtgjorts; regeringen har icke använt sig av de maktmedel, som på detta sätt ställts till dess förfogande. Jag vill även meddela, att enligt uppgift, som jag i dag erhållit från sakkunnigt håll, äro nu fraktsatserna avsevärt högre, än de voro vid den tidpunkt, då den vinst, som jag nyss talade om, kunde intjänas.

Dessa förhållanden äro en väsentlig anledning till dyrtiden.

Jag kan icke heller underlåta att erinra om, att regeringen direkt arbetat prisfördyringen i händerna. Den 27 augusti 1915 bestämde nämligen regeringen, att järnvägarna skulle få rätt att pålägga provisoriska tilläggsavgifter i olika avseenden. Jag tror, att erfarenheten sedan dess har givit vid handen, att detta icke var nödvändigt, utan att järnvägarnas ekonomi var god även dessa tilläggsavgifter förutan. Detta har i sin mån, låt vara icke i så stor utsträckning som frakterna till sjöss, bidragit till ökning av den allmänna dyrtiden, och ur det allmännas synpunkt kan jag icke finna annat, än att detta medgivande var opåkallat.

Regeringen har haft i sin hand att ingripa mot oskäligt fördyrande av lantmännens produktionskostnader men har ej gjort något.

Vad jag därefter anmärker emot regeringen i fråga om dess ställning till livsmedelspolitiken är, att regeringen — och detta står väl i överensstämmelse med en konservativ regerings allmänna kynne — principiellt haft alltför stora betänkligheter emot, att staten ingriper i fråga om det enskilda näringslivet. Detta är, som sagt, naturligtvis överensstämmande med konservativ åskådning, och jag kan mycket väl förstå, att regeringen resonerar på det sättet, men jag tycker, att inför de erfarenheter, som förelegat, skulle väl dessa doktriner ha kunnat få fara. Regeringen har ju ändå tvungits av omständigheternas makt att taga det ena steget efter det andra till statens ingripande, men steget har alltid kommit *för sent*. Fläskpriset fick ju nå upp till alldeles oskälig höjd, innan det gjordes något som helst från statens sida till att reglera detsamma. Jag vill nämna, att Danmark redan den 28 mars 1915 införde maximipris å fläsk, medan den svenska regeringen icke kom med något försök till prisreglering förrän den 30 augusti, således 5 à 6 månader senare.

Sådana priser som de svenska fläskpriserna överstiga vida produktionskostnaderna plus en *skälig* vinst. Därför kan ej heller en sådan livsmedelspolitik betecknas som rättvis.

Jag vill även likasom herr Hamilton uttala mitt klander i fråga om maximipriset å spannmål. Detta beslut kom som allting annat för sent; även det skulle ha kommit förr, och framför allt borde det ha klargjorts, att det skulle tillämpas för hela konsumtionsåret, ty nu ligger en massa lantmän på sina spannmålslager och tror att det på ett eller annat sätt skall bli ändring,

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

och detta har förryckt spannmålsmarknaden. Men det är icke tillräckligt — därom är jag ense med herr Hamilton —, att man sätter maximipris å spannmål, utan det är lika nödvändigt, att man sätter maximipris på det bröd, som försäljes till allmänheten, och det mjöl som förekommer, i minuthandeln. I annat fall kunna lantmännen med en viss rätt klaga och säga, såsom herr Hamilton gjorde, att man gynnar köpnän och jobbare, medan lantmännen däremot få finna sig i att bli annorlunda behandlade. Jag vill därmed icke säga, att de ha rätt att känna sig illa behandlade. Det har ju här talats om att det varit så goda tider, och man har i det avseendet anfört insättningarna i sparbankerna — det var herr statsministern, som talade därom. Jag tror att det framför allt är tiderna för jordbruket, som åter speglas i dessa kapitalökningar.

På samma sätt var det, när äggexportförbudet kom. Då talades det om, att det skulle räcka en viss tid, och resultatet blev, att alla ville avvakta denna tids utgång. Då var emellertid jordbruksministern vänlig nog att låta intervjua sig och därvid skrämma upp vederbörande, så att de släppte loss på sina förråd. Men genom att vidtaga halva och för sena åtgärder har regeringen efter min uppfattning en avsevärd andel i prisstegringen, och dessa åtgärder ha visst icke alltid, det måste jag säga, länt konsumenterna till nytta, utan framför allt och i stor utsträckning gynnat mellanhänder och jobbare.

»Jag spekulerar», sade sjöministern härom dagen till en tidning, som intervjuade honom, och det synes verkligen ibland, som om man inom regeringen skulle haft den känslan, att spekulationen vore en så pass helig sak, att man icke borde alltför hårt ingripa mot den och kringgärda den genom statsåtgärder.

Herr talman! Nu är ställningen den, att vi måste göra något i fråga om dyrtiden. Jag har sett att regeringen tänkt på de små statstjänarna, så att de skulle få en liten förbättring, och det är ju väl, att så kan ske, men så länge man icke sett förslaget, kan man icke säga, i vilken mån det är tillräckligt. Men vi måste också tänka på alla de stora folklager av lönearbetare och löntagare i annan ställning än statstjänst, vilka lida ofantligt hårt under dyrtiden. Jag hade verkligen hoppats, att när regeringen hade det danska exemplet så omedelbart framför sig, regeringen även skulle ha gjort någonting i samma stil. Den danska regeringen och riksdagen hava för icke så länge sedan gjort mycket i fråga om att bekämpa dyrtiden för andra samhällsmedlemmar än statstjänarna.

Jag ber herrar medlemmar av regeringen vara övertygade om — och jag talar med ganska stor kännedom om ett stort arbetarsamhälle — att sparbanks- och sparkasseinsättningarna åter spegla icke förhållandena inom den stora massan av arbetarvärlden. Det är nog så, att kooperativa förbundets sparkasseverksamhet kan uppvisa en ökning den också, men detta sammanhänger med den omständigheten, att vissa industrier, som anpassat sin

tillverkning efter krigets speciella förhållanden, berett sina arbetare avsevärt bättre arbetsförhållanden än de vanliga. Det vet ju var och en, och jag tror, att det är från dessa mycket begränsade kretsar av den svenska arbetarklassen, ifrågavarande ökning leder sitt ursprung, medan återigen alla de andra, hela den stora massan av svenska arbetare, oaktat man icke annat än undantagsvis kan peka på direkt arbetslöshet, dock lider under dyrtiden och i likhet med de små löntagarna i många fall står inför rena nöden.

Det har för mig varit mera angeläget än att söka sak med regeringen, att peka på ett och annat, som kunde göras för att söka åstadkomma en ändring i dessa förhållanden. Jag kan icke underlåta att med tanke på dessa förhållanden än en gång säga: varför finnes det ingenting i statsverkspropositionen, som antyder, att regeringen tänker göra något för de andra, dem som icke äro löntagare, såsom den danska regeringen gjort? Vi äro tvungna att underlätta de fattigas hårda lott, och jag måste säga den högt ärade finansministern, att det är bra hårt att samtidigt som man konstaterar, att det ovillkorligen måste göras något för att lätta denna klass betryck, som jag här talat om, vinkas det i statsverkspropositionen med en mystisk skattepost på litet över 11 miljoner kronor. Man vet icke vad detta innebär, men nog är det många, som äro oroliga för, att detta kan innebära indirekta skatter, och det får jag säga, att om det är meningen att ovanpå dyrtiden och de svårigheter, som finnas, och ovanpå de ständiga inkallelserna till neutralitetstjänstgöring, som ruinera så många hem här i Sverige, lägga någon ny slags skatt, jag vet icke vilken, någon indirekt skatt å något, som folket skall förtära och som det använder i sin dagliga hushållning, då vill jag säga, att jag för min del tror, att det är det upp- och nedvända sättet att styra ett land. Krafterna måste inriktas därpå, och denna riksdag får efter min uppfattning icke gå till ända utan att vi vidtagit mycket effektiva åtgärder för att tillgodose just de klassers intressen, som icke ha någon som helst del i det välstånd, som kommit på sina håll, men vilka ändock måste bära alla svårigheter och alla umbäranden, som äro förenade med dyrtid och den hittillsvarande livsmedelspolitiken.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Mina herrar! Det är med en viss risk som man går att yttra sig över den finansplan, som regeringen har framlagt i statsverkspropositionen, detta därför att denna finansplan har av en högt lärd person genast vid dess framlämnande erhållit ett mycket högt och vackert betyg, jag kan gärna säga betyget cum laude. Om man nu icke är lärd utan en mycket enkel och anspråkslös man, så är det ju ganska riskabelt att på detta område hava en annan uppfattning, men jag tillåter mig i varje fall att ha en sådan uppfattning och skall söka giva skäl för densamma. Jag vill tillägga, att den om-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ständigheten, att den ärade betygsättaren understundom givit underbetyg åt statsregleringsförslag, som sedan visat sig kunna motstå synnerligen starka påfrestningar, ger mig ett visst mod.

Till en början skall jag uppehålla mig vid en sak, som den förste ärade talaren vidrörde under debatten, nämligen den där rubriken, som herr finansministern uppfört under fjärde huvudtiteln i statsverkspropositionen: »Kostnader enligt § 63 regeringsformen.» Det är visserligen av hans excellens herr statsministern bestritt, att dessa utgifter på något sätt skulle innebära någon oriktighet. Men jag vill det oaktat säga, att uppförandet av denna utgift på 38 miljoner kronor kan omöjligen enligt min uppfattning ha något stöd i § 63 regeringsformen. Och jag tillåter mig fråga: *med stöd av vilken § i regeringsformen har denna utgift gjorts?* Jag kan icke säga det, och det skulle givetvis vara en oartighet från min sida mot herr finansministern, om jag förutsatte, att det svaret icke kunde givas. Rubriken är oriktig. Det är av väsentlig betydelse, att oriktiga rubriker icke finnas i riksstaten.

I anslutning till vad som redan anförts i denna sak och i anledning av vad som yttrats rörande den kassaförstärkning, som från Kungl. Maj:ts sida rekviderats från riksgäldskontoret, skulle jag från herr finansministerns sida vilja erhålla upplysning om hela beloppet av den skuld, vari statskontoret i denna stund häftar till riksgäldskontoret till följd av en sådan kassaförstärkning. En upplysning i detta ärende skulle vara ägnad att sprida mera ljus över finansernas läge än herr finansministerns förhoppningar om framtiden.

Innan jag går vidare, skall jag vidröra ännu ett rubrikspörsmål. A riksstaten finnes upptagen under punkt E rubriken »Lånemedel till produktiva ändamål». Denna rubrik har icke funnits förut med den lydelsen. Vidare finnes å samma sida under punkt F upptagen rubriken: »Särskilda inkomster för täckande av kostnader enligt § 63 regeringsformen». Den senare rubriken har två underrubriker: »I. Nya inkomster av skatte-medel», upptagna till 11,300,000 kronor, och »II. Tillfälliga lånemedel», upptagna till ett belopp av 27,000,000 kronor, således tillsammans 38,300,000 kronor. *Under denna punkt ha alltså sammanförts två olika inkomstgrupper, skatter och lånemedel; jag skall återkomma till dem var för sig sedermera.* Jag vill endast fastslå, att ett sammanförande under en rubrik av inkomster, flytande ur så artskilda källor som skatter och lånemedel, står i rak strid med 1911 års budgetsreform. En av huvudpunkterna i nämnda budgetsreform var nämligen den, att under en rubrik i riksstaten skulle sammanföras hela upplåningen, nämligen under punkt E med den samlande rubriken »Lånemedel». Den rubrik, som Kungl. Maj:t sålunda på herr finansministerns föredragning föreslagit till »Lånemedel för produktiva ändamål» och som herr finansministern inbjuder riksdagen att acceptera, den

innebär även i formellt avseende, kan jag säga, ett sönderbrytande av 1911 års budgetsreform.

Varför har då icke herr finansministern velat vara med om att under *en* rubrik uppföra hela beloppet av lånemedel? Ja, det kan jag icke svara på, men vad jag däremot kan giva besked om är, att ett av huvudmotiven för att uppföra alla lånemedel under en rubrik oavsett deras ändamål var vid genomförandet av 1911 års budgetsreform det, att man genom sammanställning av upplåning och kapitalökning erhöll en riktig föreställning om statens finansläge. Uttrycket är icke mitt utan de sakkunniges, som tillkallades för att uppgöra detta förslag, nämligen doktor Cavalli, professor Cassel, statskommisariern Tenow och doktor Törneblad, sålunda personer, vilka jag föreställer mig att även den nuvarande finansministern har stor aktning för.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Om man skulle göra en sådan operation som att sammanföra hela beloppet av alla lånemedel under en rubrik, så skulle detta sammanlagda lånebelopp uppgå till något över 83,000,000 kronor, och då utgifterna för kapitalökning utgöra omkring 70,000,000 kronor, skulle sålunda en sammanställning av lånemedel och kapitalökning utvisa, att upplåningen föreslås till 13,000,000 kronor mer än kapitalökningen. Om man samtidigt med att man konstaterar detta också konstaterar, att kassafonden, som vid 1915 års ingång uppgick till 69,000,000 kronor, vid 1916 års slut beräknas nedgått till 19,000,000 kronor, så får man den bilden av finansläget, att vi å ena sidan förbruka reserverna och å den andra använda lånemedel i större utsträckning till anslagsbehovens täckande än som motsvaras av kapitalökningen, eller med andra ord och bildligt talat: man håller på att bränna sitt ljus i båda ändarna.

De 27 miljoner kronor i utgifter för neutralitetsskyddet, som regeringen vill skjuta undan till framtiden, har finansministern ansett böra belasta 1918 och 1919 års budget. Men även 1916 års neutralitetsskydd kommer tvivelsutan att draga stora kostnader, och det kan även hända — det har finansministern medgivit — att årets statsreglering kommer att uppvisa brist, ja, enligt finansplanen skulle det då bliva en än senare tid, som finge bära den bördan. Den ledande tanken i regeringens finansplan synes sålunda vara att *förbruka reserverna och undkomma bördorna i dag genom att skjuta dem så långt fram i tiden som möjligt*. En sådan finanspolitik är icke försiktig, ty den försvagar den finansiella ställningen. En finanspolitiker av rang uttalade en gång, att det var dålig finanspolitik att täcka anslagsbehov med lån eller förbrukning av reserver. Folkets ansvarskänsla med hänsyn till allmänna utgifter slappades härigenom, och jag tror, att man kan tillägga, att även de styrandes ansvarskänsla härigenom minskades. Det bildas på detta sätt en anda, som Gladstone träffande kallat »utgiftsanda», ty när anslag kunna erhållas utan motsvarande nya bördor, då tränga alla på med sina

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

krav. Kontanthushållningen anser man vara sund för den enskildes ekonomi; den är det även för statens.

Nu är det så, att finansministern söker trösta sig och riksdagen med att det i realiteten icke är fråga om någon ny upplåning. Just som det skulle vara någon hugsvalelse i bedrövelsen! Ty varför har upplåningen redan skett? Jo, därför att Kungl. Maj:t i realiteten långt före detta har förbrukat kassafonden: långt före detta finnes i realiteten icke ett öre i kassafonden. Men ändå fäster finansministern stor vikt vid att kassafonden vid 1915 års slut skall äga en tillgång på 34 miljoner kronor, en tillgång som realiter icke finnes där. Det går icke, synes det mig, att på detta sätt motivera realia med formalia för att det hela skall gå ihop.

Hålla vi oss till riksstaten ur budgetssynpunkt, så är det så, att om man slår in på finansministerns väg, det finnes ett lånebehov på 27 miljoner, som måste i riksstaten täckas, och då sker detta budgetmässigt genom en upplåning och en ny upplåning, budgetmässigt sett, därför att det är första gången posten kommer in i riksstaten.

Det synes mig sålunda av vad jag redan anfört vara ofrånkomligt, att vi måste i större utsträckning än regeringen ifrågasatt tillgripa ökad beskattning, och härtill mana oss också enligt min uppfattning andra omständigheter. Man talar om lånemedel. Men lånemedel finnas icke att tillgå på vilken hylla som helst. Var skola då pengar kunna upplånas? Den utländska penningemarknaden är praktiskt taget stängd, och vi måste alltså hålla oss till den inländska. 1914 års statsräntelån är ju uppe i ett belopp av 152 miljoner, för vilket obligationer äro sålda under slutet av år 1914 och under år 1915. Huru mycket behöva vi upplåna innevarande år för produktiva ändamål och för tillhandahållande måhända av kassaförstärkning åt kassafonden? Ja, jag har sökt bilda mig en uppfattning härom och kommit till den meningen, att det icke innebär någon överdrift, om jag säger, att vi måste upplåna närmare 100 miljoner friska pengar. Men att en sådan upplåning kommer att inverka på andra legitima lånebehov är uppenbart. Redan nu klaga fastighetsägarna i landet över att banker och kassor icke vilja belåna deras inteckningar, och en stor del lån ha redan förvandlats i obligationsplaceringar. Härav påverkas bostadsförhållandena i städerna, och härav påverkas också produktionen, ty produktionen behöver kapital. Vidare få vi icke lämna ur sikte vad som redan under denna debatt yttrats, att vi till åtgärder för upphjälpande och främjande av näringslivet, såsom nya trafikleder, förbättrande av redan befintliga sådana och för utnyttjande av våra naturliga tillgångar behöva mera kapital, och ju mera omfattande statens konkurrens på lånemarknaden blir, desto svårare blir det att få kapital på drågliga villkor för sådana viktiga ändamål.

Frågar man sig nu hur en sådan ökad beskattning skall läggas, så vill jag svara med de kända orden: *Av den som mer är*

givet, av honom skall mer utkrävas. Om man då genmäler, att värnskatten trycker hårt 1917, tror jag likväl, att ett närmare studium av den saken skall ge vid handen, att det trycket icke är så farligt som man förmenar. Det synes mig i varje fall alldeles omöjligt, att vi skola kunna komma ut ur de närvarande svåra förhållandena utan att vi få underkasta oss en ny värnsskatt eller vad namn den får, ehuru lagd så, att likviden 1917 blir jämförelsevis lindrig.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Angående krigskonjunkturskatten har det uttalats, att åtskilligt mera skulle kunna utfås av densamma än finansministern avsett. Till den meningen ansluter jag mig jämväl.

Slutligen tror jag också att genom intimt samarbete mellan finansministern och sjöförsvarsministern man skulle kunna få fram åtskilligt mera av den särskilda skatten från rederinäringen än som man tänkt. Den skatten vill jag giva ett varmt erkännande. Det förhåller sig så att vi alla under denna tid skattats rätt hårt av rederinäringen. Till problemets lösning hör sålunda att till staten överflytta en avsevärd del av denna beskattning, och i denna strävan skall regeringen, därom är jag förvissad, få ett gott stöd i denna kammare.

Det uttalades farhågor år 1914, då värnsskatten beslutades, att den skulle komma att hårt trycka, ja, rent av bli hindrande för kapitalbildningen i vårt land. Det har visat sig, att de farhågorna icke varit grundade, ty under det att inkomstskatten i 1916 års riksstat ansågs böra upptagas till 39 miljoner, har den i den nu föreliggande beräknats till 48 miljoner. Detta tyder på en kapitalbildning mitt under en pågående kristid, som icke synes vara hotad av någon hårdare belastning. Märkas bör i detta sammanhang, att de små inkomsttagarna tryckas av dyrtiden förhållandevis oändligt mycket mer än de större.

En annan jämförelse ligger särskilt mycket nära. De ökade behoven äro föranledda av neutralitetsskyddet. Vilka få nu männe vidkännas de *tyngsta* bördorna av detta skydds tillgodo-seende? Jo, det få de som befinna sig i knappa levnadsförlanden. Under en dyrtid, då kanske familjefadern med svårighet och under träget arbete knappast kan hålla nödens grinande spöke från hemmet, inkallas han till krigstjänstgöring, och jag behöver ej säga, att detta betyder ökade svårigheter att få ekonomin att gå ihop.

Jag tillåter mig att i detta sammanhang säga, att det tillämpade försvarsberedskapssystemet nog kunde kräva en närmare granskning. Tidsläget gör emellertid, att det synes mig lämpligast att uppskjuta den granskningen men med förbehållen kritikrätt.

Men något må dock sägas även rörande vissa militära spörsmål. Jag skulle då i en fråga vilja ha ett visst besked ifrån herr krigsministern. I samband med försvarsbeslutets stadfästande utfärdades från Hans Maj:ts Konungen en skrivelse till härens och marinens befäl och underbefäl. Då den icke var kontra-

Remiss av
statsverks-
propositioner.
(Forts.)

signerad, är det svårt att yttra sig om dess förbindande betydelse. I den berörda skrivelsen heter det bl. a.: »Den förlängda utbildningen ställer ökade krav på Edert personliga förhållande till Edra underlydande. För att truppen i farans ögonblick skall med offervillig hänförelse följa Eder mot fienden, är det betydelsefullt, att mannen i ledet i sin befälhavare ser icke blott för mannen utan även en vän, som med fasthet men ock med omsorg och förtänksamhet vårdar sig om sina underlydande.» Jag skall villigt medgiva, att flertalet nog såväl före som efter 1914 förhållit sig i överensstämmelse med de återgivna grundsatserna, men jag måste tyvärr konstatera, att det förefaller, som om de s. k. 1914 års ideer bland en och annan av befälet avsatt frukter i motsatt riktning, frukter som förut voro ökända. Krigsrättsprotokoll och meddelanden i tidningspressen tala här ett nog så allvarligt språk. När en person i officers ställning, enligt vad som är oemotsagt, förklarar språk utav så vidrigt innehåll, att det icke kan i kammarens protokoll återgivas, vara vanligt militärspråk, och mig veterligen icke från kåren hörts någon gensaga däremot, synes det mig verkligen vara av nöden, att det från folkrepresentationens sida och i försvarets välförstådda intresse säges ifrån, att det språket vilja vi ej veta av. Jag riktar en vördsam men av djupt allvar buren maning till herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet att lägga hela sitt inflytande till, för att tjänstgöringsreglementets föreskrift om, att befälet i sitt uppträdande och leverne bör vara ett gott föredöme, må vara icke en tom bokstav utan levande verklighet, och detta även av skyldig hänsyn till det befäl som väl och plikttroget fyller sin uppgift men ofta nog dömes och får lida för andras övergrepp. Vill man nämligen utrota svordomar och annan råhet från vårt folk, kräves det gott föredöme från deras sida, på vilka större anspråk med fog kunna ställas. Det verkligen för övrigt — jag säger det ärligt och öppet — hyckleri att vid vissa tillfällen tala om intresse för gudsfrukten och sedligt liv men vid andra tillfällen genom svordomar och lättfärdigt tal ådagalägga en annan sinnesbeskaffenhet.

Men det är även en annan sak jag i detta sammanhang vill fästa uppmärksamheten på. Jag skall då hänföra mig till vissa förhållanden som hava drabbat årsklassen 1914 y. Denna årsklass inkallades till tjänstgöring den 12 mars 1915. Reservbefälskurs pågick från mitten av april till mitten av juli. Vid ett truppförband, jag skall icke säga vilket, var det ursprungligen 100 kommanderade; 40 utgallrades, och av de kvarvarande 60 förklarades 3 kompetenta till plutonchefer, cirka 20 till troppchefer samt återstoden till halvtroppchefer. Kompanitjänstgöring ägde rum från den 2 augusti till den 24 oktober, befälstjänst dock endast i särskilda fall. Generalorder om kvarhållande för utbildning till reservunderbefäl från den 24 oktober 1915 till den 10 januari innevarande år utfärdades. Vilka voro de som kvarhöllos? Jo, dels sådana som genomgått reservbefälskursen på sommaren

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

dels sådana som förut icke genomgått sådan utbildning. Nu är att märka att, enligt vad jag gjort mig förvissad om, vid detta truppförband även två av tre, som förklarades kompetenta till plutonchefer, inkallades till denna reservbefälskurs. Dessa kunde givetvis då vid denna utbildning ej börja om från början. Vartill användes då dessa och en del andra som hade en utbildning, överskridande den grundläggande utbildningen? Jo, de sattes som skrivare på expeditionen eller fingo följa med utbildningen som åskådare. Jag riktar mig icke mot utbildningen i och för sig utan mot bristen på planmässighet i utbildningen. Vad skulle man säga, om t. ex. det föreskrevs, att en person som avlagt studentexamen sedermera skulle genomgå realskolans 6:te klass för att komplettera sin utbildning? En och var skulle finna det vara vanvett, och samma bakvända förhållande måste man finna vara rådande på detta område, då man till reservunderbefälsutbildning och grundläggande sådan inkallar sådana, som man dock förklarat kompetenta till plutonchefer.

Den studerande ungdomen, som genom 1914 års härordningsreform belastats hårdare än andra sina jämnåriga, har rätt enligt min mening att fordra att dock icke onödigtvis genom bristande planmässighet belastas hårdare än vad förhållandena kräva. Landet har vidare rätt att fordra, att det blir en verklig valuta av den belastning, som landet har pålagt denna studerande ungdom.

Från denna utvikning, skall jag nu återgå till jämförelsen mellan medborgares olika skattebördor. Jag skall då taga ett fall och icke alls abstrahera, men detta fall har, befarar jag, hundratals lika. En person, som varit anställd vid flottan, har efter sitt avsked fått anställning som maskinist vid ett bruk. Han tillhör flottans A-klass och inkallas till krigstjänstgöring under några månader 1914 och hemförlovas 1915. Vid hemkomsten är hans plats upptagen av en annan. Han får gå arbetslös lång tid, innan det lyckas honom erhålla annan varaktig anställning. Kort därefter, hösten 1915, inkallas han ånyo och lär hava hopp om att kunna få bli avlöst i juni i år. Då han ånyo kommer hem, är säkerligen hans plats även då upptagen av en annan. En ny arbetslöshetsperiod hotar. Under den tid han varit inkallad har han med knapp nöd kunnat betala de erforderliga utgifterna för att livnära sig och de sina. Sin hyra har han delvis kommit efter med. Mannen är politiskt intresserad, men han har icke kunnat betala sina skatter och är därför för flera år framåt utan rösträtt. Han har sålunda under denna kristid fått sin ekonomi rubbad, förlorat sin medborgarrätt och sin civila anställning. Det är *hans* insats i neutralitetsskyddet, och den är *större* enligt min mening, *både materiellt och etiskt* sett, än måhända någon rik mans skattebörd i detta land. Denna person, herr talman, klagade icke över bördan i och för sig. Han var enligt min mening en sann patriot, men han klagade över något annat, och det är detta jag vill bringa till regeringens kännedom. Han klagade över att denna börda, som A-klassarna få bära, icke

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

bäres av alla A-klassare utan bara, efter hans beräkning, en beräkning som jag ej kunnat kontrollera, av allenast 40 % medan de andra 60 % icke inkallats. Orsaken härtill är givetvis flottans på många områden ytterst bristfälliga organisation, och jag vädjar till regeringen att ägna flottans organisation någon mera omsorg. Sjöförsvarsministern har ju så många stora affärer och han har, förmodar jag, nog erfarit, hur ytterligt svårt det är att tjäna två herrar och kunna göra det på ett tillfredsställande sätt. Men det går icke an att låta flottan år från år få lida av följderna utav bristfällig organisation; och jag är förvissad om att ingenting i högre grad motverkat rekryteringen vid flottan än just de av mig nu berörda omständigheterna.

Ännu kanske en liten erinran, som är av mera ekonomisk natur. Jag vill endast erinra därom, att den upplåning i år av 100 miljoner kronor, som jag skisserade, innebär en belastning av följande års budget med räntemedel på 5 miljoner kronor på året. Tag sedan med i räkningen, att en hel del undanskjutna anslag till sociala och kulturella ändamål efter krisens avveckling med styrka komma att göra sig gällande, så synes det mig att det är långt bättre att se ställningen sådan den är, än att bygga på förhoppningar, som kanske komma att grusas.

Jag skall nu sluta med A-klassaren, patrioten. Han och hans likar skola bättre känna sin samhörighet med samhället, om de finna, att de som ha starka ekonomiska ryggar, icke draga sig för att under nuvarande tid taga på sig de bördor, varom nu är fråga. Men vältras de bördorna över på en oviss framtid, så få de lämna sina personliga offer i en känsla av att de måhända även i framtiden få bära en oproportionerligt stor del av dessa bördor. Det är således i *samhällssamhörighetens* anda som jag uttalar som min förhoppning, att den riksstat, som omsider kommer att fastställas, måtte ha löst detta spörsmål, så att för det första frågan blir slutgiltigt ordnad och för det andra bördorna därvid rättvist fördelats efter envars skatteförmåga.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet Vennerssten. Jag skall be att få tacka den närmast föregående ärade talaren för hans sakliga, om än stränga kritik av det föreliggande budgetförslaget och däruti intagna finansplan för neutralitetsutgifternas täckande.

Innan jag nu går att bemöta kritiken, skall jag be att få nämna, att med anledning av de anmärkningar, som avse den formella uppställningen av detta förslag till stat, någon annan förklaring knappast torde fordras än att man under extra ordinära förhållanden måste i överskådlighetens och klarhetens intresse vidtaga vissa extra ordinära anordningar. Och det är icke endast vi, som måste gå tillväga på det sättet; såvitt jag varit i tillfälle att granska andra länders liknande anordningar, har man av samma orsaker kommit till samma resultat.

Det är så långt ifrån att detta innebär ett attentat mot bud-

getreformen, att jag snarare tror mig kunna säga, att det står i god överensstämmelse med reformen att man å ena sidan behåller vad som är anpassat för normala förhållanden och därunder befunnet riktigt, att man å andra sidan under extra ordinära förhållanden också må äga rätt och skyldighet att vidtaga vissa extra ordinära åtgärder av denna formella art. Meningarna kunna vara delade, men jag tror att vad som här skett låter sig mycket väl försvara.

Vad beträffar kritiken i dess helhet vill jag gärna erkänna, att jag icke skulle vilja försöka reducera denna kritik till intet, även om jag trodde mig därom. Saken är ju den, att i sådana vanskliga spörsmål, uppkomna under mycket svåra förhållanden, kan man icke säga, att det förslag Kungl. Maj:t kommer med är det ena möjliga eller det bästa möjliga, utan det torde kunna framställas åtskilliga anmärkningar, som kunna visa sig vara befogade. Jag skall icke heller polemisera med den ärade talaren, även om man kanske i sanningens intresse borde säga ett och annat. Jag skall inskränka mig till att klarlägga, hur man från Kungl. Maj:ts sida sett saken, då detta budgetsförslag uppgjordes; kanske får jag då också tillfälle att beröra de framkomna anmärkningarna mera ingående. Men framför allt vill jag begagna detta tillfälle att lämna en del belysande uppgifter och därmed kanske också rätta en del missförstånd, som uppkommit under granskningen av det framkomna förslaget.

Jag har tyvärr icke varit i tillfälle att höra allt vad som sagts om de finansiella angelägenheter, för vilka jag närmast har att bära ansvaret, och jag beklagar det så mycket mer som det naturligtvis varit till fördel, om jag fått höra anmärkningarna direkt. En av anmärkningarna har gjorts av den ärade talare, som hade ordet först här i dag. Den ärade talaren lär ha funnit något egendomligt i det förfarande, som Kungl. Maj:t vidtog strax före början av fjolårets riksdag, nämligen att Kungl. Maj:t lyfte kreditivet på 15 miljoner kronor den 13 januari. Nu vill jag gärna erkänna, att hade någon annan lämplig anordning kunnat vidtagas, som varit mera tillfredsställande enligt den ärade talarens och hans meningsfränders åsikt, skulle jag icke haft något däremot. Men jag kan verkligen icke se, att Kungl. Maj:t överskridit sin befogenhet, ty detta kreditiv är ju avsett för sådana extra ordinära fall, som det här är fråga om, och den omständigheten att Kungl. Maj:t gjorde bruk av denna sin befogenhet ett par dagar innan riksdagen började, borde enligt Kungl. Maj:ts förmenande icke innebära något, som skulle kunna stöta riksdagen för huvudet. Medlen behövdes omedelbart och skulle användas för godkända ändamål, mera medel av samma slag måste användas för samma ändamål och då kunde det icke vara olämpligt, att man tog i anspråk de anvisade 15 miljonerna. Det gällde att bestrida utgifter, om vilka både förlidet års riksdag och Kungl. Maj:t voro ense.

Nu skall jag be att i anknytning till mina inledningsord få

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

ytterligare säga, att kärnpunkten i det problem, som föreligger till lösning, är enligt min mening, just den omständighet, som den senaste ärade talaren påpekade till sist, nämligen frågan hur mycket man skall pålägga landet i nya skatter under dessa brydsamma tider. Härom kunna givetvis meningarna vara delade. Jag har utgått från den av många med mig omfattade tanken att det sista värnskatteåret skola vi icke taga ut mera än vad som behöves för att åstadkomma en kraftig avbetalning å 1915 års neutralitetsutgifter, en avbetalning tillräckligt stor för att återstoden av samma års neutralitetsutgifter må kunna hastigt slutbetalas. Så är också i det föreliggande förslaget avsett. Man menar således alldeles icke att till en oviss framtid, såsom den ärade talaren uttryckte sig, skjuta undan de bördor, som denna tids människor borde bära, ty jag gissar, att det blir nog denna tids människor i stort sett som få bära alla dessa bördor, även om man anser det klokt och i god överensstämmelse med den princip, som tillämpades då riksdagen antog värnskatten, att man låter täckningen av den nu ifrågavarande mycket betydande utgiften fördelas över ett fåtal år. Det blir icke annat än ett litet anstånd med betalningen, och jag tror nog, att riksdagen nu som då skall komma att godkänna någon anordning, om icke av alldeles samma slag som i fråga om värnskatten, så dock något liknande och detta just i den stora produktionens och i de skattdragandes eget välförstådda intresse.

Man kan tvista om det skattebelopp, som bör uttagas, och det är ju tyvärr så, att under nuvarande förhållanden det är oändligt svårt att vid riksdagens början framlägga ett förslag, som innehåller allt vad man rimligen kan tro bära i budgeten upptagas. Under dessa svåra, oberäkneliga tider kan det inträffa både ett och annat, som kan rubba både Kungl. Maj:ts planer och riksdagens önsksningar och de förutsättningar, från vilka de utgått vid fattandet av sina beslut, och det skulle icke alls förvåna mig, om det bleve åtskilligt, som riksdagen funne bära tilläggas eller ändras, utan att dessa tillägg eller dessa ändringar behöva betraktas såsom desavouerande av det förslag, som Kungl. Maj:t nu framlagt.

Om den föreliggande finansplanen skulle jag vilja säga, att vad som gjort det så synnerligen svårt att nu framlägga ett i allo tillfredsställande förslag till budget är den omständigheten, att försvarsreformen och dess genomförande sammanfaller så nära till tiden med kriget; det hopar sig med ens över det svenska samhället så stora krav, att man väl må fråga sig, om icke klokheten bjuder att gå tillväga med sådan försiktighet ifråga om skatterna, att icke just produktionen, som jag naturligtvis fäster mera avseende vid än den enskilde skattedragaren, må bli så lidande, att hela samhället därav tager skada. Ingen kan bestrida, att vi haft och hava högst betydande utgifter att täcka. Till en början möta oss engångskostnaderna för försvaret, vilka enbart de äro särdeles betydande — om jag tager bruttobelopp-

pet av värnskatten, 89 miljoner. Härifrån torde avgå några miljoner, som icke inflyta, men nog stannar summan över 80 miljoner kronor förmodar jag. Vidare ha vi 1914 års neutralitetskostnader, som riksdagen på det viset täckt, att en del tagits av överskott på innevarande års budget och den andra delen ur kassafonden, sålunda av besparade skattemedel och andra sparade statsinkomster. Ytterligare ha vi 1915 års utgifter av denna art, som gå till 53 miljoner kronor, om jag inräknar den säkerhetsmarginal på $2\frac{1}{2}$ miljoner kronor, som Kungl. Maj:t lagt till, enär det är svårt att i närvarande stund överblicka, hur det kommer att ställa sig. Slutligen ha vi, mina herrar, det får man naturligtvis icke glömma, den nya betydande utgift, som detta nu började år kan föra med sig för värnande av vår neutralitet. Skulle kriget fortsätta långt in på detta år, kanske hela året, får man givetvis räkna med ytterligare åtskilliga tiotal miljoner — säg samma summa som för 1915 omkring 50 miljoner kronor. Den skola vi också vara beredda att täcka och täcka mycket snart.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Jag skulle vilja hemställa till kammaren, om det icke kunde vara lämpligt att man jämförde de neutralitetsutgifter, som vi fått vidkännas med vad man haft i andra med oss i någon mån jämställda länder. En sådan jämförelse har synts mig kunna vara av intresse, och jag vågar därför, herr talman, upp- taga kammarens tid med en kort redogörelse för vad jag i det stycket kunnat inhämta. Vid denna jämförelse skall jag taga siffrorna för tiden från krigets början till nästlidne års slut.

I vårt grannland Norge har man under denna tid använt för armén 24 miljoner kronor och för flottan 12,100,000 kronor, sammanlagt 36,100,000 kronor. Detta gör per huvud av befolkningen 14 kr. 66 öre. Jämförelsen har ju icke någon avgörande betydelse, men den är dock belysande. Jag vill förutskicka denna anmärkning, därför att jag väntar mig hos en och annan av herrarna den reflexionen, att det är så olika förhållanden i de olika länderna och att de beröras så olika av krigets vedervärdigheter och de följer det har för de neutrala allt efter det olika geografiska och politiska läget och annat därmed sammanhängande. I Sverige ha vi som bekant haft, om jag räknar med 46 miljoner för 1914 och 53 miljoner för 1915, sammanlagt 99 miljoner i neutralitetskostnader. Det gör per huvud av befolkningen 17 kronor.

En annan stat, som haft en synnerligen besvärlig börda att bära, är Holland. Där har man, enligt uppgifter, som jag varit i tillfälle att inhämta ur officiella handlingar, för 1914 utbetalat $73\frac{1}{2}$ miljoner floriner för armén, motsvarande, om jag räknar 1 krona 50 öre per holländsk gulden, $110\frac{1}{4}$ miljoner kronor, och för flottan 6 miljoner kronor. För år 1915 har jag icke de utbetalda summorna, utan de beviljade, och de äro för armén — jag tager svenska kronor för att icke behöva nämna så många siffror — 285 miljoner kronor och för flottan $93\frac{3}{4}$ miljoner kro-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

nor. Om jag söker med ledning av vad som blivit utbetalt av dessa summor under de tre första kvartalen sluta mig till, vad det verkligen stannat vid i utbetalning under sista året för neutralitets- och mobiliseringsändamål, så kommer jag till siffran 258 $\frac{3}{4}$ miljoner kronor. Per inbyggare i detta land skulle man då för utgifterna under båda åren komma upp till den mycket betydande summan av 60 kronor i runt tal. Man vet emellertid att förhållandena där varit vida besvärligare än för oss.

Beträffande medelanskaffningen kan det också vara av intresse att erfaras, att man i Holland fått tillgripa lånevägen och det på ett sätt, att jag icke kan föreställa mig att det skulle vara möjligt att på kortare tid återbetala lånen. Det första lånet var på 412 $\frac{1}{2}$ miljoner kronor och sedan har ett nytt lån på 337 $\frac{1}{2}$ miljoner tillkommit för att konsolidera den svävande skulden etc.

Om Schweiz förtjänar det kanske också att sägas något, ehuru jag icke har tillgång till de officiella siffrorna utan måste hämta uppgifterna ur »l'Economist Français». Där visas det, att utgifterna för mobiliserings- och neutralitetsändamål för 1914 gått upp till 108 miljoner francs och för 1915 kan beräknas, på sätt jag förut antytt, 285 miljoner francs eller summa 393 miljoner francs, motsvarande 283 miljoner kronor.

Nu har jag emellertid i den åsyftade redogörelsen funnit, att man icke kunnat så noga skilja på militärutgifter, som måste förekomma även i normala fall, och extra ordinära militärutgifter, varför man torde få vidtaga en rätt avsevärd reduktion, låt oss säga med 25—30 procent, säkerligen icke mera. Utan reduktion kommer man till ett belopp av 73 kronor per inbyggare, och med en reduktion av 25—30 procent till mellan 51 och 55 kronor. Även i Schweiz har man måst bestrida utgifterna med lån, som tydligen få ganska lång livstid. Det är ju givet, att med dessa oerhörda utgifter går det icke att tillämpa den snabba avbetalning, som vi här äro sinnade för och säkerligen också i stånd att genomföra. Jag vill tillägga, att man ur siffrorna i nämnda franska tidning kan utläsa, att man har föresatt sig att under 1916 amortera emissionskostnaderna och kursförlustererna på det senaste schweiziska lånet, och det är ju en jämförelsevis mycket obetydlig avbetalning.

Jag har också fått ett par siffror från Danmark, men i telegrammet talas det om extra ordinarie utgifter för krigsministeriet under tiden 1 april 1914 till slutet på december 1915, och därför kan det hända, att antingen här ett misstag föreligger eller att man får göra avdrag för de månader före kriget, som häri ingå. I alla händelser uppgå de utgifter, man upplyser om, till 70 miljoner för krigsministeriet och 13 miljoner för marinministeriet. Om man räknade med summan härav oavkortad, så skulle man komma till nära 30 kronor per inbyggare och år, och vill man göra en reduktion för fyra månader, kommer man till omkring 24 kronor.

Jag kommer nu till ett annat viktigt spörsmål, som varit föremål för anmärkningar både i riksdagen och framför allt i pressen. Man har frågat sig: hur kunde Kungl. Maj:t under 1915 bestrida alla dessa stora utgifter utan att av riksdagen hava begärt ett kreditiv för ändamålet? Den omständigheten, att Kungl. Maj:t icke begärde dylikt kreditiv, måste ju synas den, som icke varit med om anordningen och känner de förhållanden, som därmed sammanhånga, något egendomlig minst sagt. Jag skall nu be att få redogöra för hur härmed förhåller sig, och samtidigt beröra den kassaförstärkning, som anvisades den 26 mars 1915.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Frågan om kassaförstärkning från riksgäldskontoret till statskontoret får icke sammanblandas med frågan om Kungl. Maj:ts anordningar under förskottstitel.

Den förra frågan är en kassafråga, den senare en anslagsfråga.

Förstärkning från riksgäldskontoret är en så gott som regelbundet återkommande företeelse, vilken beror på att inkomsterna icke inflyta i samma perioder som de största utgifterna. En särskild omständighet att i detta sammanhang uppmärksamma är att de utgifter, som av riksdagen anvisas att utgå i förskott under löpande året, skola provisoriskt bestridas av statskontoret även om utgifterna sedan skola täckas med lånemedel, d. v. s. stanna på riksgäldskontoret. Att statskontoret våren 1915 behövde kassaförstärkning, var således ingenting ovanligt.

Sannolikt är det *beloppet* av den kassaförstärkning, som anvisades den 26 mars 1915, som man funnit anmärkningsvärt. I förbigående vill jag till en början påpeka, att beloppet icke är »50 miljoner», utan »intill 50 miljoner». Huvudvikten i anmärkningen skall väl ligga däri, att Kungl. Maj:t gjort denna stora anvisning utan riksdagens kännedom. Härmed är jag inne på själva anslagsfrågan, ty frågan huruvida utgiften på grund av tillfälligt högt kassabestånd i statskontoret kan bestridas av detta senare eller om förstärkning fordras från riksgäldskontoret är i detta sammanhang utan betydelse. Anmärkningen måste gälla själva förskottsörfarandet utan riksdagens vetskap.

Härmed förhåller det sig så, att Kungl. Maj:t av 1914 års riksdag erhållit ett särskilt kreditiv å 50 miljoner och sedan lyftat kreditivet å 15 miljoner, summa 65 miljoner. Då nu neutralitetsutgifterna till den 1 november 1914 beräknades till 32 miljoner samt dessa utgifter alltjämt fortgingo och dessutom mycket betydande förskott måste ske för livsmedelskommissionens spannmålsinköp, var det helt visst för varje riksdagsman klart, att de anvisade kreditiven måste av Kungl. Maj:t överskridas. Var och en, som något närmare var inne i statsförvaltningen, måste också inse att någon del av utgifterna kunde komma att påkalla kassaförstärkning från riksgäldskontoret. För att hålla riksdagen så noga som möjligt underrättad om neutralitetsutgifternas belopp, överenskom hans excellens

*Nemiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

statsministern vid riksdagens början med statsutskottets ordförande, att, så snart rapporter ingingo från vederbörande verk angående ifrågavarande utgifter, lämna ordföranden del av dessa rapporter. Så skedde också.

Under senare delen av riksdagen diskuterades ingående frågan, om kreditiv av riksdagen skulle begäras eller icke mellan ledamöter av statsrådet och ledande män inom riksdagens olika partier. Av skäl, på vilka jag icke här lämpligen kan ingå, kom man därvid till det resultat, att icke en sådan proposition borde framläggas. I stället träffades det arrangemanget, att riksdagen genom ett uttalande i riksdagens skrivelse angående statsregleringen skulle bekräfta Kungl. Maj:ts förskottsbefogenhet. Det bemyndigande, som sålunda gavs, vilade, såsom jag förut påpekat, på fullständigast möjliga uppgifter om redan gjorda och beräkningar av blivande neutralitetsutgifter.

I ett avseende voro dessa beräkningar dock felaktiga, de voro för höga. Kungl. Maj:t behöfde därför, dess bättre, icke taga det givna bemyndigandet så starkt i anspråk, som man vid beräkningarnas framläggande å ömse sidor hade måst förutsätta.

Jag vågar tro, att denna min förklaring skall lägga saken till rätta, så att icke det missförstånd får kvarstå, att Kungl. Maj:t överskridit sin befogenhet och utan att äga riksdagens bemyndigande fortsatt att utbetala neutralitetsmedel. Det borde icke ens kunna ifrågasättas, att någon regering skulle våga handla så som nu skett utan att ha riksdagens uttalande att stödja sig på.

En annan fråga som också varit föremål för olika uppfattningar, är den, huru neutralitetsmedlen skola fördelas och redovisas. Även här nödgas jag be att få säga några ord för att undanröja missförstånd. Jag vill då till en början nämna, att för fördelningen av vissa utgifter för hären och flottan har Kungl. Maj:t trots sig böra godkänna den regeln, att kostnaderna för mathållning etc. ifråga om inkallat manskap, skall så fördelas, att det som kommer på den styrka, som hade varit inkallad, även om icke någon neutralitetsvakt behöfvts, skall bäras av de ordinarie förslagsanslagen men däremot skall icke på dessa anslag falla något — även om det till sin natur hör dit — av vad som utgivits för manskap, som inkallats på grund av de extra ordinarie förhållandena. Det förefaller mig, som om detta är ett rationellt sätt att se saken, och jag hoppas och tror, att riksdagen, då den i annat sammanhang går att granska denna angelägenhet, skall skänka denna min uppfattning sin anslutning. Saken har emellertid varit föremål för olika uppfattningar. Sålunda har armeförvaltningen ansett, att fördelningen borde ske på angivet sätt, och härvid har åberopats, att man icke kan säga, att, därför att mathållningen etc. för militären kostat mer 1915 än under vanliga förhållanden, dessa merkostnader för den ordinarie inkallade kontingenten, skola betraktas som neutralitetskostnaderna, ty dit höra de ej. Emellertid har marinförvaltningen givit uttryck åt den uppfattningen, att man icke bör lägga mera på förslagsansla-

gen, än vad som dessa till sin i riksstaten upptagna siffra tillåta. Men detta strider mot förslagsanslagets natur och synes icke vara en rationell grund för den ifrågavarande fördelningen. Jag har emellertid, då statsrevisorerna ägnat saken sin uppmärksamhet, men för övrigt även av annan orsak utverkat Kungl. Maj:ts befallning till vederbörande militärförvaltningar att gemensamt inkomma med utlåtande över denna angelägenhet i avsikt att åstadkomma enhetlighet i bokföringen och redovisningen. Jag har också för avsikt, att, sedan detta utlåtande inkommit, låta det granskas av en person, som jag anser synnerligen sakkunnig på detta område, så att man kan få visshet om, att allt som hör till neutralitetskostnaderna blir klarlagt, och att riksdagen får tydligt besked om bokföringen och visshet om att allt som hör till neutralitetskostnaderna också föres dit.

En annan omständighet, som man i detta sammanhang bör något beröra, är frågan om inkomstberäkningen. Det har från olika håll talats om att budgetförslaget i denna del vittnar om allt för stor optimism. I detta avseende vill jag meddela, att jag låtit statskontoret utarbeta en uppställning över huru dess beräkningar slagit ut i verkligheten under de sista tio åren till och med 1914. Man finner härav, att statskontoret har räknat så försiktigt, att det endast under två av dessa år visat sig någon brist, men under de återstående åtta åren så betydande överskott, att man sammanlagt fått en överskottssumma på 147 miljoner kronor, d. v. s. i genomsnitt per år, ha 14,700,000 kronor flutit in utöver vad statskontoret beräknat på dessa inkomstkällor. Och för att ännu mer understryka, huru försiktiga statskontorets beräkningar ha varit, ber jag att få tillägga, att den omnämnda bristen, som för 1908 uppgick till 1,100,000 kronor och för 1909 till i runt tal 800,000 kronor, alltså sammanlagt 1,900,000 kronor, har uppkommit på ett sätt, som statskontoret icke kunnat förutse. Järnvägsstyrelsen anmälde nämligen för nämnda år en sammanlagd inkomst av trafikmedel, som med 10,800,000 kronor översteg det som sedermera visade sig inflyta. Och man kan knappast lägga järnvägsstyrelsen till last, att man kom till detta tråkiga resultat. Ty riksdagen hade kort förut antagit en löneroglering för verkets personal, och dess följder voro så svåra att beräkna och förutse att den gav upphov till nämnda brist. Om från nyssnämnda 10,800,000 kronor drages bristen, som jag talat om, så kommer man till 8,900,000 kronor, som täckts av överskott, uppkommet på grund av statskontorets försiktiga beräkningar i övrigt. Jag vågar påstå, att man med dessa siffror för ögonen kan säga, att statskontorets beräkningar, präglas av synnerligen stor försiktighet. Men, säga ni då, mina herrar: ja, vad hjälper det under sådana förhållanden, som vi nu leva i! så vill jag svara att det finnes ingen möjlighet att under dessa svåra tider uppgöra ett budgetförslag, som kan beräknas under alla förhållanden komma att hålla streck. Man nödgas därför gå ut ifrån att 1917 blir ett normalt år och då torde beräkningarna komma att stå sig. Blir det

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

fortsatta svårigheter av olika slag, så kunna vi komma i liknande läge, som 1915 och 1916, och då få vi på extra ordinarie sätt sörja för det som icke kunde förutses. Riksdagens bevillningsutskott har också givit ett erkännande åt omöjligheten att i sådana fall med noggrannhet förutse och beräkna; och synes Kungl. Maj:t däri ha ett gott stöd för den uppfattning, åt vilken jag här givit uttryck.

Man har under den gångna debatten riktat åtskilliga frågor till mig, som jag kanske icke i tur och ordning besvarar och möjligen icke nu finner tillfälle att nöjaktigt besvara. I den mån så icke sker, ber jag att efter därom möjligen gjorda påminnelser få återkomma. Man frågade, huru stort belopp statskontoret hade forskotterat i slutet av 1915. Härpå vill jag svara, att summan enligt mina uppgifter uppgår till 173 miljoner. Man skall icke glömma, att i detta belopp ingå normala förskott, som under dessa tider blivit högre än eljest, särskilt på grund av prisstegringen, vidare vad som behövts för livsmedelskommissionens affärer, som — enligt vad jag tror — vid årsskiftet krävt 19 miljoner, och slutligen alla neutralitetskostnader, som då ännu icke blivit täckta.

Beträffande inkomstberäkningarna ber jag att ytterligare få tillägga, att till och med för det kritiska året 1915 synas Kungl. Maj:ts beräkningar vara fullt hållbara. Det visar sig nämligen att inkomsterna, även om brister uppkommit på vissa håll, dock i det hela flutit in efter beräkningarna därigenom att andra inkomstitlar givit ett avsevärt överskott. Det kan komma att gå på liknande sätt under det år som nu är inne. Jag vågar tro att krigskonjunktursskatten, såsom anmärkts i statsverkspropositionen, skall visa ett högst betydande överskott. Jag vågar naturligtvis icke uppgiva någon bestämd siffra, liksom det måhända kan vara försiktigast att över huvud taget icke ge sig in på dylika förutsägelser, men följande reflektioner torde dock vara befogade. 1914 års vinster blevo beskattade under fjolåret, och det visar sig att, sedan den första rensningen skett, så att man fränskilt vad som icke hörde till krigskonjunkturvinster, det uppstått ett bruttobelopp på 6½ miljoner. Det var skatten på under 1914 intjänta vinster. Om man tar hänsyn till att under augusti, den första krigsmånaden, förvärvsverksamhet i stor utsträckning låg nere, kan man icke räkna med mera än fyra månader, under vilka några mera betydande krigskonjunkturvinster kunnat uppstå. Om skatteresultatet på fyra månader blivit 6½ miljoner kronor brutto, så kan man fråga sig, om man icke vågar tredubbla denna summa för 1915 års 12 månader, av vilka icke någon utmärkte sig för sådan stagnation i näringslivet som augusti 1914. Tre gånger 6½ miljoner utgör 19½ miljoner, vartill komma de först omnämnda 6½ miljonerna. Således blir det 26 miljoner, som krigskonjunktursskatten skulle kunna ge, men man får räkna med icke så små avdrag för vad som på grund av besvär hos kammarrätten och regeringsrätten kan

bortfalla. Vidare vill jag i detta sammanhang säga, att om riksdagen godtager de skatter, som äro bebådade — herr Rydén antydde, att han väntade något, som riksdagen icke skulle gå med på, men jag hyser förhoppning om att riksdagen skall godtaga skatterna — skulle, säger jag, så bli fallet, kan man tänka sig, att dessa skatter användas även innevarande år, och därigenom minskas den eljest uppkommande bristen. Hur man än ser saken, lär icke Kungl. Maj:t, om man får räkna med rimliga förutsättningar, kunna beskyllas för alltför långt driven optimism, även om jag gärna medger att, när man antar, att 1917 blir ett normalt år, man därvidlag kan komma att få vidkännas obehagliga överraskningar, men då av den art, som, enligt vad jag nyss framhöll, man icke på förhand kunnat räkna med.

Det skulle nu återstå att beröra de anmärkningar, som framkommit mot länepolitiken. Vill riksdagen påtaga sig större skatter än Kungl. Maj:t föreslagit, kunna länemedlen minskas. Men om man räknar med den omständigheten — detta riktar jag närmast till min ärade vän herr Nilson i Örebro — att de i budgeten upptagna tillfälliga länemedlen komma att hastigt återbetalas föreställer jag mig, att det angivna lånebeloppet icke skall vara avskräckande. Vi måste bereda oss att möta anspråk på bättre kommunikationer och åtskilliga anordningar av s. k. fredsberedskaps natur, så att det icke, när kriget är slut, skall visa sig, att vi illa använt tiden och därigenom kommit ur möjligheten att väl begagna oss av de goda förutsättningar för utveckling av Sveriges handel, jordbruk och industri, som då kunna uppkomma. Jag var mycket tveksam, då det gällde att begära så mycket länemedel, men jag ansåg det vara bättre att upptaga lån för utförande av nyttiga och nödvändiga arbeten än att bli nödsakad att på grund av bristande förutseende betala ut miljoner i arbetslöshetsunderstöd.

Nu säger man, att den inhemska länemarknaden är den enda, som står till förfogande, och det är ju i huvudsak riktigt. Man har nog svårt för att annanstädes få nämnvärda lånebelopp, men glädjande nog torde utfallet av krigskonjunkturskatten samt inkomst- och förmögenhetsskatten ha visat, att i landet samlats betydande kapital. Om många lidit hårt av dyrtiden, så har landet i sin helhet stått sig finansiellt oväntat väl, och man kan väl icke tro annat än att även framgent statens vädjan till svenska allmänheten om lån kommer att besvaras med det förtroende, som statens goda finanser så väl förtjäna; och jag för min del hyser icke någon större farhåga i det avseendet, även om jag medger, att man måste vara försiktig, ty man vet ju icke vad ens den allra närmaste framtiden kan bära i sitt sköte.

Jag skulle vilja slutligen tillägga beträffande kärnpunkten i det spörsmål, som föreligger, att vill man tillgripa mera skatter, måste man dock dessförinnan ha noga klargjort för sig, om en sådan åtgärd står väl i överensstämmelse med produktionens rättmätiga krav. Ni, mina herrar, som ägnen er åt jordbruk eller

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

andra näringar veta att det är av yttersta vikt att icke påkänningen i fråga om skatter blir alltför hård. Och det är bättre att riksdagen för ett fåtal år använder sin stora kredit än att försätta en mängd människor i sådan situation, att de nödgas till det yttersta utnyttja sin egen ofta starkt begränsade kredit. Vill man undvika, att dessa skola komma i det svåra läge, att de för att kunna betala sina skatter behöva upptaga lån till vida högre ränta än staten får betala, bör staten följa en något friare länepolitik och låta de skattdragande få anstånd med betalningen. Det är icke något annat den kungl. propositionen innebär, och jag vågar tro, att riksdagens herrar ledamöter, när de i grund granska densamma, skola finna, att i denna tankegång ligger så mycket förnuftigt, att det icke bör förkastas.

Jag har haft den befattning med den mycket omdebatterade fraktfrågan, att det torde falla på min lott att besvara de anmärkningarna, som med anledning av de höga frakterna framställes.

Det var i november i följande jordbruksministern vände sig till mig med anmälan, att staten svårligen kunde fortsätta att sälja spannmål till det dittillsvarande priset, om det icke kunde åstadkommas en reduktion i frakterna för brödsäd. Nu är det icke så lätt att ordna dessa frågor, och jag är viss om, att de, som trängt djupare in i spörsmålet angående fraktregleringen, skola ha funnit, att det är lättare sagt än gjort att komma till ett gott resultat på detta område. Vi ha under kriget fått bevittna huru frakterna stigit och stigit oerhört. Men om god vilja räcker till, skola vi kunna reglera förhållandena så, att frakterna för vårt viktigaste importbehov icke överväldiga oss. Varför har man icke tidigare i Danmark och Norge, särskilt det senare landet, där tonnaget går långt utöver landets behov, kunnat åstadkomma något bättre resultat än vi här i landet gjort? Här i Sverige vidtogs förr än i något annat land en anordning, visserligen icke av någon mera omfattande natur, men en god början, i det att på anmodan, som jag nyss antydde, redarna i landet sammankallades och en frivillig beskattning föreslogs och genomfördes. Jag har summan angiven här i mina papper, jag förmodar att den icke understiger $\frac{3}{4}$ milj. — man talade ju på sin tid om en »liten miljon». Det var under alla förhållanden nog för att det kvantum brödsäd, som livsmedelskommissionen behövde, skulle kunna importeras till en frakt, som möjliggjorde ett bibehållande av det dåvarande priset.

Andra gången, då jag blev anmodad att söka vidtaga någon åtgärd till fraktlindring, var då livsmedelskommissionen vänt sig till jordbruksministern för att med anledning av de ännu högre frakterna åstadkomma någon lättnad för fodermedelsimporten. Nu var det fråga om mycket större summor. Det var icke tänkbart att på frivillighetens väg nå så långt, och jag tror, att de flesta redare av dem, som frivilligt bidragit, skulle svara, om man nu vände sig till dem, att det icke längre går på frivil-

lighetens väg. Det är också vad Kungl. Maj:t antytt i statsverkspropositionen, då däri bebådas förslag till beskattning, som sjöfartsnäringen borde underkastas. Mot en sådan anordning ha anmärkningar gjorts, och riksdagen får i sinom tid pröva det förslag, som kan komma att framläggas. Vad detta Kungl. Maj:ts förslag kommer att innebära vet jag ännu icke. Frågan är föremål för utredning. På detta sätt har man sökt utväg att sörja för fodermedelsimporten och en fortsatt brödsädesimport samt även för importen av en del för statens räkning oavvisligen nödvändiga varor, för vilka fraktlindringar måste åstadkommas.

Detta är vad jag för närvarande kan svara på de anmärkningar, som gjorts mot regeringen för att den icke tidigare ingripit och sökt lösa denna ytterst svåra fråga. Men innan jag lämnar detta ämne, vill jag uppmana till granskning av det material, som finnes till belysning av hur man i Norge och Danmark sökt efter utvägar för att åstadkomma fraktlindringar och som visar, hurusom man i Danmark föreslagit skatt på bruttofrakter, ehuru med stor fara att misslyckas, och hurusom man i Norge förbereder en tonnagesbeskattning av samma sort som vår frivilliga beskattning, och som skulle kunna ifrågakomma i det förslag, som de sakkunniga i sinom tid komma att framlägga. Kunde vi lösa vår fraktfråga på ett tillfredsställande sätt, hade vi gjort landet en stor tjänst, men svårigheterna äro så betydande, att man icke får misströsta, om man icke kommer så långt, som man på många håll skulle vilja göra. Det går troligen icke att utan ett visst medarbetarskap från redarna själva åstadkomma ett tillfredsställande resultat. Det måste finnas hos redarna själva en god vilja att underlätta arbetet för åstadkommandet av en lämplig beskattning och att göra ett eventuellt beslut rörande fartygsexporten fullt effektivt. Det finnes här så många kryphål, så många möjligheter för tonnaget att undandraga sig, att man bör se sig noga före och helst laga så, att man får de lojala redarna med sig, och att det blir ett resultat, som kommer att motsvara förväntningarna. Dit hoppas jag, att riksdagen skall komma, och jag ber att få uttala den förhoppningen, att såväl de personer, som ha utredningen om hand som även våra svenska redare skola visa sig vuxna värvet att under dessa brydsamma tider lämna staten den hjälp, som den enligt mitt förmenande med all rätt fordrar.

Som tiden var långt framskriden och flere talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på hemställen av herr talmanen att uppskjuta den vidare debatten rörande förevarande proposition till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 7.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 11, till Konungen, angående det i § 2 här ovan om-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

nämnda valet av deputerade att, jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen, med Konungen överlägga.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 5,1 e. m.

In fidem
Per Cronvall.